

Taide osana kestävän korjaamisen mallia

toimitus:

Marja-Liisa Torniainen ja Jorma Keränen

koordinointi:

Jorma Keränen

Alajuntti: Pesäpuut. MaisemaGalleria.

Valokuva: Jere Ruotsalainen

Esitutkimus

Tampereen Vuokratalosäätöille ja Suomen Kiinteistöliitto ry:lle 2003

A Thing of Beauty is joy for ever,
Its loveliness increases, it will never
Pass into nothingness.

John Keats, 1818

Ikuisen ilon antaa kaunis luomus,
Sen sulo kasvaa vain, ei milloinkaan
se tyhjiin raukene.

Suomennos: Aale Tynni

Esitutkimus

TAIDE OSANA KESTÄVÄN KORJAAMISEN MALLIA

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE: Suomen Taiteilijaseuran puheenjohtaja **Kari Jylhä**

ALKUSANAT: Suomen Pohjoismaisen Taideliiton puheenjohtaja **Marja-Liisa Torniainen**

TAO - valtioneuvoston hyväksymän taidepoliittisen ohjelmaehdotuksen tiivistelmä

JOHDANTO

Sureuro-tutkimushanke ja sen tavoitteet /*tiedote*.....10

Taide osana Sureuro-tutkimushanketta /*Marja-Liisa Torniainen*..... 11

TAIDE OSANA KESTÄVÄÄ YHDYSKUNTARAKENNETTA

1.TAIDE OSANA KESTÄVÄÄ YHDYSKUNTARAKENNETTA

Marja-Liisa Torniainen:

- 1.1. Taiteilijoiden, arkkitehtien ja rakentajien yhteistyömalleja.....14
- 1.2. Taide osana kestävää, turvallista ja kehittävää kasvu- ja elinympäristöä.....15
 - 1.2.1. Ympäristön vaikutus lapsiin.....16
 - 1.2.2. Ympäristö vaikutus nuoriin.....20
- 1.3. Parantava taide.....20
- 1.4. Taide osana alueen arvoa, attraktiivisuutta ja identiteettiä.....22
- 1.5. Taide, tasa-arvo ja monikulttuurisuus.....23

2.RAKENNUSTAITEEN HISTORIAA

Anne Valkonen:

- 2.1. Eurooppalainen kaupunkirakentaminen ja taide.....24
- 2.2. Suomalainen kaupunkirakentaminen ja taide.....25

KUVATAIDE OSANA KESTÄVÄÄ KEHITYSTÄ JA KESTÄVÄN KEHITYKSEN MUKAISTA KORJAUSRAKENTAMISTA

3.TAIDE JA TILA

- 3.1. Ulkoinen ja sisäinen tila/*Marja-Liisa Torniainen*29
- 3.2. Taideteos/*Marja-Liisa Torniainen*30
- 3.3. Arkkitehtoninen tila/*Marja-Liisa Torniainen*.....31
- 3.4. Ulkotilaan vaikuttavat ominaisuudet/*Anne Valkonen*.....33

3.5. Värit ulkotiloissa/ <i>Marja-Liisa Torniainen</i>	35
3.6. Sisätilojen värit/ <i>Marja-Liisa Torniainen</i>	37
 4. YMPÄRISTÖTAIDE	
4.1. Yleistä/ <i>Ympäristötaiteen säätiö</i>	39
4.2. Ympäristötaide, maisemasuunnittelu ja ympäristöestetiikka <i>Marja-Liisa Torniainen</i>	40
4.3. Maataide/ <i>Marja-Liisa Torniainen</i>	41
Jag har funnits nära dig 3000 år/ <i>Marketta Mäkinen</i>	
4.4. Pihasuunnittelu ja ekologia/ <i>Marja-Liisa Torniainen</i>	42
Syötävä Ympäristö/ <i>Marketta Horn</i>	
4.5. Valaistus ja valotaide/ <i>Marja-Liisa Torniainen</i>	45
Kommentti/ <i>Tülay Schakir ja Tomi Humalisto</i>	
4.6. Tilapäistaide/ <i>Marja-Liisa Torniainen</i>	47
4.7. Yhteisötaide/ <i>Jonna Pohjolainen</i>	48
 5. VEISTOKSET JA RELIEFIT	
5.1. Yleistä/ <i>Marja-Liisa Torniainen</i>	51
5.2. Värähdyksiä/ <i>Marketta Mäkinen</i>	53
5.3. Veistoksen jalusta ja paikalleen siirto/ <i>Anne Valkonen</i>	54
5.4. Reliefin kiinnitys/ <i>Anne Valkonen</i>	54
5.5. Veistoksen valaisu ja huolto/ <i>Anne Valkonen</i>	55
 6. MAALAUSTAIDE	
6.1. Värit ja maalaustaide/ <i>Marja-Liisa Torniainen</i>	56
6.2. Maalaustaiteen historiasta/ <i>Marja-Liisa Torniainen</i>	57
6.3. Freskot/ <i>Marja-Liisa Torniainen</i>	58
6.4. Maalaukset sisätiloissa tänään/ <i>Marja-Liisa Torniainen</i>	58
6.5. Ulkoseinämaalaukset/ <i>Marja-Liisa Torniainen</i>	60
6.6. Maalaus pohjat ja väriaineet/ <i>Marja-Liisa Torniainen</i>	62
6.7. Maalausten kehystys, hoito ja säilytys/ <i>Marja-Liisa Torniainen</i>	63
6.8. Taideteoksen valaistus/ <i>Anne Valkonen</i>	63
 7. KERAAMISET LAATAT JA MOSAIKKITAIDE/ <i>Marja-Liisa Torniainen</i>	65
 8. LASIMAALAUUS/ Tiina Lamminen	67
 9. TEKSTIILITAIDE/ TEXO ry	69
 10. MEDIATAIDE/ Marja-Liisa Torniainen	70

11. KORISTETAIDE JA ORNAMENTIIKKA/ Marja-Liisa Torniainen	71
--	----

12. KANSANTAIDE/ Marja-Liisa Torniainen	74
--	----

TAITEEN HANKINTA KÄYTÄNNÖN KORJAUSRAKENTAMISESSA

13. TAIDETEOS OSANA KESTÄVÄÄ ARKKITEHTUURIA/ Harri Hagan	
---	--

13.1. Taide arkkitehtuurissa.....	76
13.2. Taide korjausrakentamisessa.....	76
13.3. Taide anonyymeillä asuntoalueilla.....	77
13.4. Taide sisätiloissa.....	78
13.5. Taide julkisivuissa.....	79
13.6. Taide pihoilla.....	82

14. MÄÄRÄPROSENTTIKÄYTÄNTÖ/ Marja-Liisa Torniainen:	
--	--

14.1. Suomessa.....	84
14.2. Muissa maissa.....	85

15. TILAUSPÄÄTÖKSEN AJANKOHTA NÄKÖKOHTIA / Anne Valkonen	86
---	----

16. TAIDETEOKSEN PAIKALLEEN SJOITTAMISEEN LIITTYVIÄ NÄKÖKOHTIA Anne Valkonen	86
--	----

17. TAIDETEOKSEN HANKINTA	
---------------------------	--

Anne Valkonen:

17.1. Hankintatavat.....	87
17.2. Taideteoksen hinta.....	89
17.3. Taidehankinnan kokonaiskustannukset ja lupamenettely.....	90
17.4. Kokonaissuunnitelma ja aikataulu.....	91
17.5. Taideteoksen julkistaminen.....	91

18. TEKIJÄNOIKEUDET/ Kuvasto ry	91
--	----

LIITTEET, KIRJOITTAJAT, LÄHTEET, YHTEYSTIEDOT ja tilaa MUISTIINPANOJA varten

19. LIITTEET	
--------------	--

1. Asuinlähiön valaistuksen parannusselvitys: <i>Roope Siirainen</i>	102
--	-----

2. Tekstiilitaide: esimerkkejä toteutuneista korjausrakennusprojekteista	
<i>Puranen/Kajaniemi/Halsti/Härkäsalmi.....</i>	<i>108</i>
3. Suomen Taiteilijaseuran kilpailusäännöt.....	112
4. Taidemaalariiliton sopimusmallit / <i>Terhi Aaltonen.....</i>	<i>123</i>
5. Suomen arkkitehtiliiton kilpailusäännöt.....	129
20. KIRJOITTAJAT.....	137
21. LÄHDELUETTELO.....	138
22. YHTEYSTIETOJA.....	141
23. MUISTIINPANOJA.....	143

TAITEEN PAIKAT KESTÄVÄSSÄ KORJAAMISESSA

Rakentaminen pelkästään taloudellisin ehdoin ilman perinteiden ja esteettisten arvojen kunnioittamista on suuri erehdys ja käy kalliiksi ei vain meille vaan myös niille toisille, jotka tulevat meidän jälkeemme. Nämä arkkiatri Risto Pelkosen "Taiteen paikat" -seminaarissa taidemuseo Kiasmassa lausumat sanat sopivat ohjenuoraksi kaikelle rakentamiselle, mutta erityisesti kestävään korjaamiseen tähtäävälle rakentamiselle. Arkkiatrin mielestä oleellinen ongelma on se, miten yhdistää moderni ja perinteet, muutokset ja pysyvyys, esteettiset arvot ja taloudelliset realiteetit taloudellista tulosta tavoittelevien rakennusteollisuuden, kunnallispoliitikkojen ja virkamiesten puristuksessa. Suomessa on paljon julkisia tiloja, joiden taiteellinen arvo on olematon. Vielä jokin aika sitten uusien julkisten rakennusten tulevaisuudeksi kaavailtiin 50 vuotta, joten oli selvää, ettei niiden esteettiseen kokonaisilmeeseen juurikaan varattu suunnittelu-aikaa tai rahaa.

Se oli siis sitä rakentamista, joka Pelkosen mielestä on ollut suuri erehdys ja tulee kalliiksi tuleville polville. Paljon on kuitenkin vielä korjattavissa ja pelastettavissa. On muun muassa selvää, että esim. taiteen sisällyttäminen kestäväan korjausrakentamisen käytäntöihin on erinomainen tapa päästä rakentamisen kokonaiskustannusten kannalta pienellä panostuksella jo rakennetun ympäristön kulttuuri-ilmeen kannalta merkittäviin lopputuloksiin.

Peruskorjausrakentamisen tuloksena taide tulee ihmisen luo, kouluihin, työpaikoille, virastoihin, sairaaloihin, kaduille, kujille ja pihapiireihin. Tällainen julkinen taide itsenäisenä osana arkkitehtuuria on myös osa hyvinvointivaltion ideaa ja kansalaiskasvatusta kuten arkkitehti Eea Pekkala-Koskela on todennut.

Suomen Taiteilijaseuran toive saada ns. prosenttiperiaate maan tavaksi julkiseen rakentamiseen liittyvien taidehankintojen osalta on jo varhaisessa vaiheessa ulotettu koskemaan myös peruskorjausrakentamista. Maamme kuntien kannalta kuvataide eri muodoissaan ja eritoten rakentamisen yhteydessä on mitä kestävin hankinta, tilinpäätösten yhteydessä siitä ei poistoja tehdä.

Helsingissä 18.05.2003 Kari Jylhä, taidemaalari
Suomen Taiteilijaseuran
puheenjohtaja

Alkusanat

Kun jotain merkittävää hanketta yhteiskunnassa hahmotetaan, yritetään huomioida kaikki mahdolliset projektiin vaikuttavat tahot - ja silti taide saattaa unohtua. Tällä kertaa ei kuitenkaan päässyt niin käymään. Taloudellisten resurssien rajallisuus on kuitenkin hankaloittanut työtämme.

Sopimuksen mukaan tämä työ on tehty osin kirjallisuustutkimuksena, osin muiden asiantuntijoiden kirjoittamana. Aihepiiri on laaja, mutta olemme yrittäneet keskittyä vain olennaiseen. Laajan aineiston tarkempaan suodatuksen ei aika ole riittänyt, mutta se esitutkimukselle suotaneen. Silti se jää vaivaamaan. Toivomukseksi jääkin, että aiheen jatkokäsittelylle löytyisi varoja.

Kiitämme erityisesti kaikkia niitä kirjoittajia ja taiteilijoita, jotka ovat edesauttaneet tutkimuksen syntyä omalla panoksellaan. Kiitämme myös Tampereen Vuokratalosäätiötä ja Suomen Kiinteistöliittoa, Suomen Arkkitehtiliittoa ja Suomen Taiteilijaseuraa sekä kaikkia muita hanketta edistäneitä tahoja ja henkilöitä. Englanniksi käännetty referaatti tutkimuksesta tullaan liittämään SUREURO-hankkeen yhteenvetoraporttiin.

Kiitämme myös fil. maist. Anne Valkosta tekstin oikoluvusta ja kieliasun tarkistuksesta.

Tampereella 22. 08.2003 Marja-Liisa Torniainen
Kuvataiteilija
Suomen Pohjoismaisen
Taideliiton puheenjohtaja

Jorma Keränen
Tutkija
SUREURO-hanke

Taide tieteen rinnalle

Valtioneuvoston keväällä 2003 hyväksymä taidepoliittinen ohjelmaehdotus, TAO; tiivistelmä:

Taiteellinen luovuus on ihmisen kyvyistä vahvimpia ja arvokkaimpia. Taiteella on lukuisia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Niiden merkitys kasvaa tietoyhteiskunnassa.

Taide on mahdollisuuksia sekä yksilöille että yhteisöille. Se on mahdollisuus rikastuttaa henkisesti omaa ja toisten elämää. Yhteisöille taide on mahdollisuus saada käyttöön luovaan toimintaan liittyvät kehittämisen voimavarat. Taide lisää sosiaalista koherenssia, vahvistaa ihmisten ja yhteisöjen identiteettiä ja kasvattaa monin tavoin yhteisön luovuutta, sen innovaatioperustaa.

Voimavarana taide on verrannollinen tieteen kanssa. Taiteen kehittämistarpeita voi verrata tieteeseen myös resurssien osalta. Sekä julkisen vallan että yksityisen sektorin lisäpanostukset tieteeseen ja taiteeseen ovat tuottaneet hyviä hedelmiä. Näin tapahtuu myös taiteessa, kun resursseja lisätään.

Valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelman tavoite on luovan toiminnan edistäminen. Jatkossa luovan toiminnan edistäminen ja yhteiskunnan tasapainoinen ja kestävä kehittäminen edellyttää innovaatiopolitiikan uudelleen määrittelyä ja syventämistä. Tällaisen politiikan tavoitteeksi tulee asettaa **luova hyvinvointiyhteiskunta**, jossa kulttuuri ja erityisesti taide sen ytimenä on keskeinen osa yhteiskuntaa uudistavaa ja kehittävää innovaatioperustaa - uuden tiedon, taidon, osaamisen ja hyvinvoinnin kokonaisuutta.

Taide on yhteisölle **luovaa, sosiaalista, kulttuurista ja taloudellista pääomaa**. Taide on tieteen lailla tulevaisuuden strateginen voimavara, jonka laajempi käyttäminen innovaatiojärjestelmän osana edellyttää taiteen resursoinnin nykyistä määrätietoisempaa kehittämistä.

Taiteen roolin vahvistaminen luovan hyvinvointiyhteiskunnan kehittämiseksi edellyttää:

1. Luovan työn mahdollisuuksien vahvistamista ja sitä kautta taide-elämän osaamisen syventämistä, mihin liittyy keskeisenä osana taiteilijoiden henkisten ja fyysisten toimintaedellytysten parantaminen - syventäminen
2. Taiteen näkemistä ihmisten perusoikeutena ja sen saattamista kaikkien mahdollisuudeksi rikastuttaa elämäänsä - laajentaminen
3. Taiteen mahdollisuuksien käyttämistä innovaatioperustan laajentajana lisäämällä taiteen, yhteiskunnan, elinkeinoelämän ja kansainvälisen kulttuurielämän vuorovaikutusta - kohtaaminen
4. Taiteen huomioimista uudella tavalla yhteiskunnallisessa päätöksenteossa luovan hyvinvointiyhteiskunnan strategisena kehitystekijänä - edistäminen

Ohjelmaehdotus on luettavissa sekä suomenkielisenä että ruotsinkielisenä opetusministeriön www-sivuilla osoitteessa: http://www.minedu.fi/opm/kulttuuri/kulttuuripoliittiset_ohjelmat.html

Johdanto

Sureuro-tutkimushankkeen tausta ja tavoitteet

tiedote

Tutkimusyhteistyön tausta

Euroopan unioni käynnisti maaliskuussa 2000 nelivuotisen SUREURO-hankkeen. Hankkeessa kehitetään komission tuella kattava menettely, joka soveltuu kestäväan korjausrakentamiseen 80 000 asuinalueella 56 miljoonan asunnon rakennuskannassa Euroopassa. Kestävän kehityksen mukainen korjaaminen toteutetaan normaalkustannuksin ja aikatauluin, mutta samalla pyritään säästämään energiaa ja parantamaan ympäristöä.

SUREUROn käynnisti ruotsalainen Kalmarhem Oy, joka on myös hankkeen koordinoija yhdessä ruotsalaisen Blomstrand Consultingin kanssa. Lisäksi mukana on kuusi muuta EU-maata asuntoyhteisöineen – Suomi, Englanti, Hollanti, Ranska, Saksa ja Tanska. Hankkeeseen osallistuu myös yhdeksän eurooppalaista tutkimuslaitosta ja rakennusyritystä sekä viisi konsulttiyritystä. Tutkimuslaitoksista ovat mukana mm. TNO Hollannista, CSTB Ranskasta IsF ja IRS Saksasta, BRE Englannista ja SBI Tanskasta. Suurista rakennusyrityksistä projektiin osallistuu mm. NCC.

EU:n komissio on myöntänyt hankkeelle 4,9 miljoonan euron tuen viidennen puiteohjelman Tulevaisuuden kaupunki-osiosta. Projektiosapuolilta saadaan saman suuruinen rahoitus, joten hankkeen kokonaiskustannukset neljän vuoden aikana ovat 10 miljoonaa euroa. Näin projekti on lähivuosien suurimpia EU:n komission tukemia hankkeita.

Kiinteistöliitto koordinoi Suomessa

Suomen SUREURO-hanketta (FINNSURE) koordinoi Suomen Kiinteistöliitto ry. Lisäksi mukana ovat tutkimuslaitoksista Motiva, Renova ja VTT Rakennustekniikka. Eurooppalaisena yhteistyönä kehitettäviä asuinkerrostalojen korjausmenettelyjä testataan Suomessa kolmessa asuinyhteisössä: VVO Vuokra-asunnot Oy:ssä, Helsingin kaupungin asuntotuotantotoimisto (ATT) ja Tampereen Vuokratalosäätiössä (VTS).

- VVO Vuokra-asunnot Oy kehittää mm. asukkaiden osallistumista asuntojensa korjaamiseen ja asuinymäristönsä parantamiseen.
- ATT pilotoi Jakomäen kiinteistöt Oy:n vuokrataloissa. Tavoitteena on selvittää, miten kestävä kehitys otetaan huomioon koko korjaushankkeessa suunnittelusta alkaen. Menettelyä sovelletaan Helsingin kaupungin 1960 – 1970 luvuilla rakennettuun vuokra-asuntokantaan, josta seuraavan viiden vuoden aikana tulee peruskorjausikään noin tuhat asuntoa vuosittain.
- Tampereen Vuokratalosäätiö pilotoi kestäväan korjaamisen periaatteita ensin yksittäisessä kohteessa Multisillan asuinalueella osoitteessa Kitiniitynkatu 2 ja soveltaa sitten saatuja tuloksia laajemmin Annalan asuinalueella Kaukajärvellä.

Suomen Kiinteistöliitosta sekä suomalaista tutkimuslaitoksista ja pilottiyhteisöistä osallistuu SUREUROn kansainväliseen ja kotimaiseen kehitystyöhön toistakymmentä henkeä. Suomen osuus koko hankkeen arvioiduista kustannuksista on noin 12 prosenttia eli 7,2 miljoonaa markkaa, josta EU:lta tuleva tuki kattaa puolet.

Taide osana kestäväää kehitystä ja Sureuro-hanketta

Marja-Liisa Torniainen

Taide on inhimillisen elämän erottamaton osa. Sen juuret ulottuvat syvälle ihmiskunnan historiaan ja yksilön olemassaolon perusteisiin. Taide kuljettaa mukanaan humanismin perintöä. Jokainen aikakausi tuo siihen oman lisänsä.

Kuvataiteen mahdollisuuksien hyväksikäyttäminen osana arkkitehtuuria luo viihtyisää ja harmonista ympäristöä. Ihmisen luontaisen kauneudenkaipuun huomioon ottaminen asuinalueiden suunnittelussa vaikuttaa kohottavasti asukkaiden identiteettiin ja estää samalla ilkeävaltaa. Viime vuosikymmeninä on puhuttu ja kirjoitettu paljon taiteesta arkkitehtuurissa sekä taiteilijoiden ja arkkitehtien yhteistyöstä. Todelliset tulokset ovat kuitenkin vielä vähäisiä. Taideprojektit lähiöissä ovat olleet yleensä enemmän tai vähemmän jonkin asteista taiteilijoiden johtamaa terapiaa yhteisössä **eikä** taiteilijoiden varsinaista omaa luovaa työtä. Terapiatyöllä on tietenkin oma kiistaton arvonsa.

Taiteilijoiden ja arkkitehtien yhteistyöllä ei ole vakiintuneita muotoja eikä malleja ja rakentamisen eri tekijätahojen yhteen saattaminen on osoittautunut työlääksi. Niinpä mieluummin keskitytään vaikkapa autonomisena toimivaan ympäristötaiteeseen kuin ryhdytään selvittämään tätä aluetta. Taidetta kyllä sijoitetaan julkisiin rakennuksiin. Sen vaikutuksen tulisi kuitenkin yltää aivan tavallisen kansalaisen asuinympäristöön ja kuulua luonnollisena osana arkkitehtonisten kokonaisuuksien suunnitteluun - kuulua luonnollisena osana **koko** yhdyskuntasuunnitteluun.

Pelkästään Suomessa odottaa noin 350 lähiötä perusparannustöiden alkamista. Kuvataiteilijatkin haluaisivat antaa panoksensa tähän työhön esikaupungeissa, joissa asuu noin viidennes väestöstä.

"Kuinka pienessä velassa yksityinen, nykyään elävä ihminen luuleekaan olevansa taiteelle ja kuinka halveksuen hän tuominneekaankin kaikkea, mikä siihen liittyy, niin ohjaavat sittenkin tunnettujen tai tuntemattomien taiteilijain luomat niistä esteettisiä arvostelmia ja vaikutelmia, jotka tietämättämme, mutta silti yhtä mahtavasti, vaikuttavat kaikkien meidän elämäämme. ----- Me käymme kaikki tietämättämme taiteilijain koulua ja sovitamme omaan oloihin suhtautumiseemme samaa katsomistapaa, johon taide on meidät totuttanut." (Yrjö Hirn 1924)

Nekin henkilöt, jotka kokevat olevansa täysin taide-elämän ulkopuolella, elävät myös monen taiteen lajin vaikutuspiirissä: mm. elokuvat, muotoilu, graafinen suunnittelu, muotisuunnittelu, arkkitehtuuri ja taide julkisilla paikoilla tavoittavat heidätkin ja vaikuttavat heihin.

Tämän selvityksen keskeisin tavoite on tuoda **taide yhdeksi kestävään kehityksen työkaluksi**:

"Kaunis rakennettu ympäristö on kestävä perintö jätettäväksi tuleville sukupolville. Taide on myös taloudellisesti kestävä sijoituskohde, jonka arvo säilyy tuleville sukupolville. Taidetta ei voi kuluttaa, koska se ei käytössä kulu, vaan syntyy aina uudestaan saadessaan uusia katsojia!" (Suomen Taiteilijaseura, esite %-periaatteesta)

TAIDE OSANA KESTÄVÄÄ YHDYSKUNTARAKENNETTA

1. Taide osana kestäväää yhdyskuntarakennetta

Marja-Liisa Torniainen

1.1. Taiteilijoiden, arkkitehtien ja rakentajien yhteistyömalleja

Marja-Liisa Torniainen: sähkökaappi, Kolunkatu 3:n porrashuonemaalaukset, Tampere, 2002.

Vuonna 1997 julkaistu Taidemaalariliiton esite kehottaa: "Rakentaja: ota yhteyttä taiteilijaan! Taiteilija: Ota yhteyttä rakentajaan!"

Oman aktiivisuuden tärkeyttä ei voitane millään taholla yliarvioida, kun puhutaan arkkitehtien, rakennuttajien ja taiteilijoiden yhteistyömalleista.

Taiteilijat ja arkkitehdit voivat muodostaa vapaasti työpareja taikka perustaa toimistoja, joissa tekevät töitä yhdessä. Yhteiset toimistot ovat kuitenkin vielä hyvin harvinaisia. Työ voidaan myös demokraattisesti kilpailuttaa Suomen Taiteilijaseuran sääntöjen mukaisesti. Sopivan taiteilijan tai taideteoksen etsimiseen voi käyttää konsulttitoimistoa tai tehtävään voidaan palkata koordinaattori, kuten Helsingin

Arabianrannassa tehtiin. Myös asukasyhdistykset voivat palkata taiteilijan. Myllypurossa lähiötaiteilija on kaupungin palkkalistoilla, rahoitus tulee kuitenkin EU:sta. Taiteilija voidaan myös työllistää työllistämistuellla.

Koordinaattorin työnkuvasta kertoo TaM Tuula Isohanni, joka toimi tässä tehtävässä Arabianrannassa:

"Ympäristötaiteellinen neuvontatyö sisältää kannustusta, ideointia ja sopivien ammattilaisten etsimistä sekä asuntorakennuttajille että rakennusviraston katu- ja puistosuunnittelijoille. Tämän ohella koordinaattori pitää yhteyttä hankkeiden rakennuttajiin ja suunnittelijoihin sekä kertoo heille tavoitteista. Taiteellisia projekteja kuvataan sopimuksessa (Helsingin kaupungin kanssa): Taiteellisen yhteistyön tulee olla luonteva osa rakennusten ja rakenteiden muuta suunnittelua. Sen tulisi liittyä osana välttämättömiin tiloihin, rakennuksiin tai rakennusosiin. Se voidaan kohdistaa esim. katuvalaistukseen, kadun perusilmeeseen, julkisivuihin, kadun puoleiseen sisäänkäyntiin tai porrashuoneen ala-auloihin. Se voi koskea esim. pakollisia rakennusosia kuten ulko-ovia, pellityksiä, lipputankoja, tikkaita tai muureja. Se voi olla pieniä aksentteja puistossa tai laajalaisia identifikaatioita lisääviä hahmoja."

Arabianranta on uudisrakennuskohde, mutta vastaavanlainen toiminta olisi peruskorjattavillakin alueilla yksi mahdollisuus. Kuten Isohanni kirjoittaa, tehtävä on uusi ja työmetodit kehitteillä.

Helsinkiin on perustettu Visible Space niminen yhdistys, jonka tiloissa taiteilijat ja arkkitehdit voivat harjoitella yhdessä tekemistä. Se on hyvä, mutta todellisiin tuloksiin pääsemiseksi tarvitaan asian huomioimista jo koulutuksessa. Koulutuksessa, jossa sekä kuvataiteilijoille että arkkitehdeille annetaan valmiudet toimia yhteistyössä toistensa kanssa. Ruotsissa tällainen koulutus on jo nykypäivää.

Kuvataiteilijat, taideteollisuuden edustajat ja arkkitehdit, mukaan lukien sisustus- ja maisema-arkkitehdit, luomassa yhdessä todellisia rakennustaiteellisia kokonaisuuksia on vielä haave, jonka toteutuminen edellyttää suurempaa tietoisuutta taiteen ja estetiikaltaan korkeatasoisen ympäristön vaikutuksesta kansalaisiin päättäjätahoilla, ymmärryksen aiheuttamaa asennemuutosta ja sitä myötä poikkihallinnollisia toimenpiteitä kunnissa.

Arkkitehti Pentti Kareoja kirjoittaa Rakennustaiteen seuran jäsenjulkaisussa (1/2002): "Klassisen kauneuskäsityksen mukainen ajatus taiteen sulautumisesta osaksi "kokonaistaideteosta" voidaan kyseenalaistaa. Ehkä kiinnostavampi lähtökohta taiteen hyödyntämisessä osana arkkitehtuuria voi olla itsenäisen roolin antaminen kummallekin osatekijälle. Tällöin taiteen osuus kokonaisuudessa ei ole "sävy sävyyn" -tyyppinen arkkitehtuurin jatkaminen sen sanelemilla ehdoilla, vaan jopa tietoisien yhteentörmäyksen järjestäminen arkkitehtuurin ja taiteen välille. Parhaimmillaan yhteentörmäyksessä syntyy kiinnostavia ja ennalta arvaamattomia ulottuvuuksia - kipinöitä, jotka hedelmöittävät lopputulosta. Tällöin taide ei alistu esteettisen viihdyttäjän rooliin arkkitehtuurin osana, vaan arkkitehtuuri muodostaakin olosuhteet taiteelliselle tapahtumalle. Kokonaisvaikutus muodostuu keskenään rinnakkaisista tasoista."

Arkkitehtitoimistonsa kokemuksen perusteella Kareoja on sitä mieltä, että kuvataiteen mukaantulo arkkitehtuuriin on poikkeuksetta tuonut positiivisen ja lopputulosta kiinnostavammaksi rikastuttaneen lisän. Yhteistä toimiston projekteille on ollut värien käyttö. Ne ovat edullisia luomaansa tehoon nähden.

Kareoja pitää tärkeänä, ettei työn kuluessa synny minkäänlaista käskytyssuhdetta, jotta innostava ja luova ilmapiiri säilyy lopputulokseen saakka.

1.2. Taide osana kestäväää ympäristöä

Kuinka taide voisi olla mukana luomassa turvallista ja kestäväää ympäristöä? Lapselle, nuorelle ja vanhukselle? Työikäinen aikuinen saattaa viettää varsin vähän aikaansa kerrostalojen pihapiirissä, mutta lapsille ja nuorille se on useimmiten merkittävin osa kasvuympäristöä. Myös työelämän jo taaksensa jättäneiden suhde pihapiiriin on aivan toinen kuin voimissaan lenkkeilevän keski-ikäisen naapurin: elinpiirin jälleen kaventumisen välittömässä läheisyydessä olevan ympäristön esteettisen ja taiteellisen kvaliteetin merkitys kasvaa.

Heikoimman lenkin periaatteen mukaisesti tällaisessa ympäristössä taiteen tulee tietenkin olla "sallittua alle 18-vuotiaille". Silti sen tulee voida antaa jotain joka ikäkaudelle ja erilaisten ammattien harjoittajille. Miten se on mahdollista niin, ettei siitä tule mitäänsanomatonta ja latteaa - siis ei taidetta ollenkaan? Tämä on toki vaarana, sillä taide ei ole koskaan ympäröivää puhetta, vaan täsmällistä ilmaisua, joka avautuu monelta tasolta. Selkeästi esiin tuotu sanoma, vaikka se olisi vain "vaaraton", abstrakti värisommitelma, tuottaa aina vastareaktion, koskettaa ja käynnistää ihmisessä jonkin prosessin.

Tämän asian kanssa joudutaan aina tekemisiin, kun taidetta hankitaan ja valitaan.

Lähiöön sijoittuvan taiteen ei tarvitse merkitä todellisuuspakoa sen enempää kuin pelkkää koristetaidetta.

Taiteen sanomalla riittää jänneväliä ornamentista ja abstraktista värimaalauksesta hyperrealismin surrealismiin.

Taide kerrostaloalueella on päivittäistä kulutustavaraa ja ravintoa. Sen on kestävä fyysisesti paikallaan eikä sen henkinen ravintoarvo saa myöskään olla mitään pikaruokaa.

Monipuolisesti havaittavissa oleva maailma, kaikkia aisteja esiin kutsuva, koskettamaan, kuulemaan, nuuhkimaan ja näkemään houkuttava ympäristö lähettää toimintaan imponoivia viestejä ihmisäivoille. *Ajattelu lähtee aistimisesta. No senses - no sense - nonsense!*

Taide on yksi osa ihmisolentoa muovaavista ympäristötekijöistä. Se on osa esteettistä, ekologista, koko psyykeen ja sosiaaliseen käytökseen vaikuttavaa ympäristöä.

Hiekkalaatikkoverkosto. Annala, Kaukajärvi.

Valokuva: Torniainen

1.2.1. Ympäristön vaikutus lapseen

Liisa Horelli, "Lapset ja nuoret inhimillistä ympäristöä rakentamassa" - tutkimusohjelmaa Teknillisessä korkeakoulussa johtava akatemitutkija, kysyy Helsingin Sanomien yleisönosastossa, uskalletaanko lasten ja nuorten ääntä kuunnella ajoissa kaupunkisuunnittelussa, jossa ihanteena tuntuu olevan ylitehokas kivikaupunki. Horelli on huolissaan lapsuuden ehtojen koventumisesta ja ympäristön tarjoamien tukimahdollisuuksien puutteesta.

"Ympäristöjen kielteisiä ominaisuuksia olivat eri maiden lasten mielestä peruspalveluiden, kohtauspaikkojen ja toimintojen puute, kova liikenne ja saasteet, turvattomuus, ikävystyminen, roturistiriidat sekä sosiaalinen leimautuminen." (Horelli, HS, 2003)

Melusaaste on terminä yleistynyt, mutta voidaan puhua myös näkösaasteesta ja suoranaisestä ruman ympäristön ylivallasta, visuaalisesta väkivallasta, johon olemme jo osin turtuneet.

"Toistakymmentä vuotta jatkuneissa, yhdessä Marketta Kytän kanssa tekemissämme tutkimuksissa on käynyt ilmi, että lapset ja nuoret painottavat kerta toisensa jälkeen samoja asioita: puhdasta luontoa, matalaa ja kaunista rakentamista, harrastus- ja kohtauspaikkoja, lähipalveluja, turvallista liikkumista sekä mahdollisuutta toimia ja vaikuttaa omassa lähiympäristössä." (Horelli 2003)

Taidetta ei 7-12 vuotinen lapsi, joille tutkimuksen kysymykset oli osoitettu, osaa vaatia ympäristöltään, ellei sitä erikseen kysytä.

Kaukajärven luontoa - ja mahdollisuus seikkailuun.

Valokuvat: Torniainen

"Lapsen kehitys tapahtuu vuorovaikutuksessa fyysisen ja sosiaalisen ympäristön kanssa. Maailman valloittaminen alkaa hoitajan sylistä ja kodista. Se jatkuu vähitellen pihan, naapuruston ja kaupunginosan kautta koko kaupungin haltuun ottamiseen." (Horelli 2003)

"Lapsella ei ole muistissaan suurta kokemusten ja tunteiden varastoa, se on vasta alullaan. Ympäristö, jossa vietämme lapsuutemme, jää sielumme maisemaksi. Se tulee vastaamme muistumina ja ailahduksina aina uudestaan. Se on osa perusvirettämme, aurinko tai pilvi." (Myllymäki 1986)

Tai kuten Bo Carpelan kirjoittaa: "Jos ihminen painaa leimansa tilaan, niin epäilemättä tilakin painaa leimansa ihmiseen." Lapsuuden maisema painautuu ihmisen mieleen lähtemättömästi. Se vaikuttaa merkittävästi meihin koko elinaikamme. Taiteilijoille se on luomisvoiman perusta.

"Mitä enemmän lapsi on sidottu naapurustoonsa, esimerkiksi vähävaraisuuden vuoksi, sitä suurempi merkitys ympäristöllä on hänen hyvinvoinnilleen. Fyysinen ympäristö muodostaa areenat, joilla lapset oppivat toimimaan lähiyhteisönsä jäseninä. Ympäristö tarjoaa myös mielikuvia ja merkityksiä oman identiteetin sekä paikallisen kulttuurin rakennusaineiksi." (Horelli 2003)

Arkkitehti Pentti Myllymäki kirjoitti vuonna 1983 Muoto-lehdessä ympäristön ominaisuuksien vaikutuksesta lapsen kehitykseen ja toi esiin mm. ympäristön tehtävän tahdosta riippumattomasti toimivien elintoimintojen kehittäjänä. "Lapsuus on etsikkoaikaa, jolloin hermoradat voivat surkastua, jos ne jäävät vaille käyttöä. Näin osa ihmisessä olleista mahdollisuuksista on hukattu."

Kokonaisen kirjan aiheesta on kirjoittanut filosofian tohtori Paula Tuomikoski: Ihminen ja taide. Kirjassaan

hän käy perusteellisesti läpi ihmisen aistirakenteen merkitystä; kuinka tärkeää hermoston kehitykselle on virikkeistä rikas ympäristö ja kuinka se vaikuttaa aivotoimintaan ja päinvastoin.

"Tunne/energia ei synny tyhjästä. Sen lähde on aistien kautta välittyvä ulkoinen energia. Mikäli aistikanavat täydellisesti suljetaan, ihmisen psyykkinen tasapaino järkkyy muutamassa tunnissa. Jollei ulkoinen ympäristö anna koko ajan aistimellisia virikkeitä, ihmisen psyykkinen energia ehtyy." (Tuomikoski 1985)

Sosiaalihuollituksen ohjeen mukaan päiväkotirakennuksen tulisi olla emotionaalisesti turvallinen, lämmin ja inhimillinen. Suunnitellessaan päiväkoti Pikku Prinssiä Helsinkiin arkkitehti Myllymäen suunnittelussa valitsi sääntö: rakennuksessa tulee olla ehjä iho - suolet ja suonet (ilmanvaihtokanavat yms.) eivät saaneet olla näkyvissä). Materiaaleissa pyrittiin aitouteen. Aito maalaus on aina vaikutukseltaan parempi kuin valokuva.

Emotionaaliseen turvallisuuteen liittyy myös ympäristön hahmottaminen: lapsi ei osaa vielä laskea eikä lukea, hän suunnistaa muotojen avulla. Tarvitaan siis erilaisuutta ja maamerkkejä.

M. Kuronen: Tarkkailijat, Olkahisten päiväkoti, Tampere. Valokuva: Kuronen Tampereen kaupungin kokoelmat.

1.2.2. Ympäristön vaikutus nuoriin

Lapsen varttuessa mielekkään osallistumisen ja kokoontumistilojen tarve kasvaa yhä suuremmaksi. Asukkaiden, myös lasten ja nuorten osallistuminen suunnitteluun sitoo heitä suojelemaan ja kantamaan vastuuta omasta ympäristöstään, luomaan itse turvallista ympäristöä ja olemaan yhteisön jäsen, ei ulkopuolinen.

Ilkivallassa on useimmiten kyse siitä, että energiaa löytyy, mutta sitä ei itse osata ohjata rakentavaan toimintaan eikä ympäristöstä löydy aikuisia sitä ohjaamaan. Epätoivotut graffitit syntyvät usein juuri ikävän harraille ympäristösuunnittelun huomiotta jättämille paikoille ympärillämme.

Lapsen kasvattamiseen tarvitaan koko kylä tai lähiympäristö. Nuori ei ole aikuinen. Hänkin tarvitsee vielä kylänsä turvaa, huolenpitoa ja tunnetta niistä silloinkin, kun haluaa vetäytyä yksinäisyyteensä taikka kokoon-tua toveripiiriinsä. Nuorisotilojen suunnittelussa ja nuorten vapaa-ajan harrastuksissa, aikuiseksi kasvussa, taide ja itse sen tekeminen voivat vaikuttaa merkittävän positiivisesti.

"Lasten ja nuorten osallistuminen suunnitteluun on viime vuosikymmenen aikana edennyt vaiheeseen, jossa viranomaiset pyrkivät luomaan pysyviä rakenteita lasten vaikuttamiselle. Kokkolassa lapset ovat mukana päiväkotinsa päätöksenteossa, pääkaupunkiseudun oppilaat vaikuttavat kouluympäristöönsä Hesän Äänen kautta, ja Pohjois-Karjalan nuoret pelaavat roolipelien avulla maakunnan tulevaisuutta. Tällaisten esimerkki-en soisi vakiintuvan ja leviävän koko maahan." (Horelli 2003) Taidekin on osa kaupunkisuunnittelua.

Keith Haring aloitti uransa maalaamalla laittomia graffitteja New Yorkin metrotunneleissa kavereidensa kanssa. Lopulta hänestä tuli salonkikelpoinen taiteilija ja kansainvälinen kuuluisuus - todellisen lahjakkuu-tensa ansiosta. Harva graffiitti yltää taiteen tasolle, mutta eikö olisi järkevintä ohjata kiinnijääneet tihutyön-tekijät alan koulutukseen?

"Esimerkiksi seinien töhrintää tulisi hillitä ohjaamalla nuorten energiaa ja luovuutta laillisiin kohteisiin ja vaihtoehtoiseen visuaaliseen luovuuteen eikä poliiseja ja vartijoita lisäämällä. Tarkoituksenmukaisempaa oli-si kehittää toimenpiteitä, joissa kasvattajat - opettajat, oppilashuolto, vanhemmat, nuoriso- ja sosiaalitoimi - etsisivät yhdessä ratkaisua häiriköivän nuoren elämäntilanteeseen. --- Nuoret ovat kulttuurisesti suuntautu-neita. Taideharrastukset, populaarikulttuuriset maut ja alakulttuuriset tyylit ovat vuoropuhelua ympäristön kanssa. Voiko bänditoiminnan, muun musiikkiharrastuksen, teatterin, tanssin, kirjoittamisen, kuvataiteen ja videotuotannon kautta vahvistaa elämänhallintaa, tulkita, arvioida, kritisoida ja muuttaa maailmaa? Nuoret ovat myös informaatio- ja tietotekniikasta kiinnostuneita. Minkälaisiin uusiin elektronisiin yhteisöihin nuoret voivat tietoverkkojen kautta osallistua? Nuoret ovat myös kiinnostuneita vaikuttamaan lähiympäristöönsä ja osallistumaan erilaisiin liikkeisiin ja järjestöihin, kuten ympäristöjärjestöihin, urheiluseuroihin ja partioon. Voiko yleisiä tiedollisia valmiuksia korostava koulu avautua arvoja ja toiminnallisuutta painottavan kansa-laistoiminnan suuntaan?" (Siurala, 1999)

Tammerkosken yläasteen kuvataideluokkien oppilaat maalasivat 2003 keväällä Alarannan entisen Takon, nykyisen M-Realin, Kehräsaaren johtavan kulkuväylän seinämuurin. Yhdeksäsluokkalaiset suunnittelivat ja kahdeksäsluokkalaiset maalasivat. "Tosi siistiä. On hienoa maalata laillisesti julkisivuja."

Teos on ehtinyt saada myönteistä huomiota. (Tamperelainen, 11.6.2003)

1.3. Parantava taide

Kauneus on sielun ruokaa. Kipua se lieventää ja surevan tuskaan tuo parannusta.

Mitä kertoo itsestään yhteiskunta, jonka mielestä taide on hyödytöntä? Se kertoo olevansa yhteiskunta, joka ei tunnusta henkisten arvojen olemassaoloa. Sillä taidetta ei ole materia, vaan se henki, mitä tarkkaan työstetty materia välittää. Konkreettisesti väri tai muoto taiteessa voi vaikuttaa yksilön henkistä sisintä tukien ja rakentaen, antaen lohdutusta, aiheuttaen iloa, turvallisuuden tunnetta ja elämän uskoa. Sairaalatkin pyritään rakentamaan kauniisiin paikkoihin.

Kaikki ympärillämme oleva vaikuttaa meihin siitä huolimatta, tajuammeko sen vaiko emme. Rumassa ympäristössä kipu tuntuu. Kauniissa se voi jopa unohtua.

Tänään halutaan taiteessa korostaa kaiken samanarvoisuutta. Puhutaan myös huonosta taiteesta. Omana näkemyksenäni uskallan sanoa, ettei huonoa taidetta ole. Sana *taide* sulkee sen pois. On monenlaista taidetta, mutta taide ei koskaan ole huonoa. Se ei sitten vain ole taidetta. Oikealla taiteella on parantava vaikutus ihmiseen. Se ei tarkoita välttämättä esteettistä ja kaunista taidetta, vaan taiteen rehellisyyttä ja totuudellisuutta. Totuuden ymmärtäminen ja hyväksyminen on kehityksen edellytys. Se on myös parantumisen edellytys.

"Taiteella ja kulttuurilla on aina myönteisiä vaikutuksia ihmisen kokonaisyhyvinvointiin, mutta hyvinvoinnin eri puoliin voidaan vaikuttaa myös erityistoimin. Sosiaali- ja terveystoimen alueella on saatu myönteisiä kokemuksia kymmenen vuoden ajan maassamme toimineesta *Terveyttä kulttuurista* -toiminnasta. Se lähtee siitä perusnäkemyksestä, että taiteella ja kulttuuriosallistumisella (kulttuuritilaisuuksissa käynnit, kulttuuriharrastukset) on merkitystä ihmisen fyysiselle, psyykkiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille. Kokonaisvaltaisen ihmiskäsityksen mukaisesti toiminnassa korostetaan näin hoitoympäristön merkitystä sekä taiteen käyttämistä hoitotyössä.

Terveyttä kulttuurista-verkoston toiminta on haaroittunut paikalliselle ja alueelliselle tasolle. Paikallisesta tasosta on esimerkkinä Jorvin sairaala, jolla on oma taidekokoelmansa, ja jonne taiteilijat ovat tehneet työllistämistöinä teoksia. Mikkelissä puolestaan toteutetaan projektia, jonka tavoitteena on kehittää paikallisten sosiaali- ja terveysalan hoitolaitosten sekä kulttuuritoimen yhteistyömahdollisuuksia. Myös useat alueelliset taidetoimikunnat ovat käynnistäneet omia projektejaan. Esimerkiksi Uudenmaan taidetoimikunta on toteuttanut vuodesta 1997 lähtien projektia, jossa taiteilija tuottaa puolivuotisen työllistämisyksikön aikana yhden tai useampia taideteoksia valittuun julkiseen kohteeseen, mielellään nimenomaan hoitolaitokseen." (Taide on mahdollisuuksia, TAO.)

Naurun on tutkitusti todettu vievän kipuja hetkeksi pois. On lauluterapiaa, musiikkiterapiaa, maalausterapiaa. Mitä tahansa taiteen lajia voidaan käyttää myös hoitomuotona. Positiiviset kuvat synnyttävät kaltaistaan asennoitumista; aikuinenkin jäljittelee ympäristöään. Vaikeiden aiheiden ja syvienkin traumojen kohtaamista ja niistä irti pääsyä voidaan helpottaa taiteen avulla.

Viimeisimmissä tutkimuksissaan Ruotsissa on Den nationella folkhälsokommittén päässyt siihen tulokseen, että taidetta "kuluttavien" kansalaisten terveys on parempi kuin niiden, jotka eivät taidepalveluita käytä. Tämä riippumatta henkilöiden taustojen eroavaisuuksista.

Heli Ryhänen: *Mustelma*, 1997, tekstiiliveistos.

Valokuva: Ryhänen.

1.4. Taide osana alueen arvoa, attraktiivisuutta ja identiteettiä

Korjausrakentamisen tärkeimpiä tavoitteita on ko. alueiden asuttavuuden ja houkuttavuuden parantaminen. Taide on varmin tapa nostaa alueen statusta. Paikalleen sopiva, alueen historiaan ja nykyisyyteen, asujaimistoon ja luontoon istuva taide muovaa ja korostaa paikan identiteettiä. Se taas puolestaan vaikuttaa kohottavasti yksittäisten asukkaiden identiteettiin ja oman arvon tuntuun.

Newcastlen ja Gatesheadin kaupunkien taideprojektissa Koillis-Englannissa ei kyselty yleistä mielipidettä, vaan katsottiin, että kulttuuri sinänsä kasvattaa itsetuntoa ja luo kansalaisylpeyttä, mikä taas puolestaan vaikuttaa talouden kasvuun. Ihmisten ei ole pakko osallistua, mutta on tärkeää, että taide ja kulttuuri on lähellä, saatavilla. Kun kaupunki alkaa luottaa itseensä, kaikki muut asiat paranevat sen seurauksena. Ei välttämättä haluta muuttaa pois, vaan päinvastoin; kaupungista tulee houkutteleva ja työpaikat lisääntyvät.

Kun Newcastleen pystytettiin valtava julkinen veistos, alkuvaiheessa ihmiset vihasivat sitä ja vain 8 prosenttia tutkimukseen osallistuneista piti sitä hyvänä ajatuksena. Viiden vuoden kuluttua 90 prosenttia asukkaista 'rakasti' sitä!

Projekti jatkuu edelleen. (Paunila, TML:n jäsenkirje, 2003)

Suomessakin monen paikkakunnan taloutta on kohennettu taiteen avulla. Savonlinnan oopperajuhlat, Kuhmon kamarimusiikkifestivaalit ja Pispalan Sottiisi ovat vakiintuneita tapahtumia. Pirkanmaalla kolme kuntaa on aloittamassa yhteistä kansainvälistä taidepuistoprojektia "Väkevä maa", jonka avulla pienet maalaiskunnat voivat nostaa mm. matkailuimagoaan ja sitä kautta taloudellista hyvinvointiaan.

Viitostien MaisemaGalleria on suuri jo toteutunut projekti, joka ilahduttaa matkailijaa. Se levittäytyy 180 kilometrin matkalle Pohjois-Savossa Varkauden ja Sonkajärven välillä. Sen toteutukseen osallistuivat kaikki tien varren kunnat sekä Savo-Karjalan tiepiiri.

linkkejä:

www.gateshead.gov.uk/culturalstrategy, www.gateshead.gov.uk/angel,
www.gateshead-quays.com/sage, www.artscouncil.org.uk/news/publicationsindex.html

1.5. Taide, tasa-arvo ja monikulttuurisuus

On alueellista tasa-arvoa nostaa ympäristöestetiikan tasoa ja tuoda taidetta peruskorjattaville alueille ja lähiöihin. Kyseessä olevilla asuinalueilla perheiden tulot ovat keskimääräistä alhaisemmat. He eivät yleensä hanki taidetta omiin koteihinsa, vaikka se nykyään esim. taidelainaamotoiminnan ansiosta olisi mahdollista. Siksi ko. alueiden yhteisen ympäristön esteettiseen kvaliteettiin olisikin kiinnitettävä erityisesti huomiota.

Monikulttuurisuus yhtenä ulottuvuutena tasa-arvokeskustelussa on tärkeä. Suomenkin lähiöt kirjavoituvat, vaikka kaukana on vielä se aika, jolloin tamperelaisen nyssen matkustajat tarjoavat niin rikkaan kirjon eri näköisiä ihmisiä kuin Lontoon metro. Kuinka eri kansallisuudet, eri kulttuurien edustajat otetaan huomioon suunnittelussa, on aihe, johon ei ole liiemmin paneuduttu. Se, mitä suomalainen valtaväestö pitää ehkä tyylikkäänä, voi muilta mantereilta ja eteläisemmästä Euroopasta tulijan mielestä olla vain kylmää ja kovaa.

Monille muille vähemmistöryhmille, esimerkiksi liikuntaesteisille, on tärkeää, että lähiympäristön estetiikka on mietittyä puhumattakaan heidän fyysisten tarpeidensa huomioon ottamisesta käytännön toimien sujumiseksi.

Asiaa voidaan käsitellä tasa-arvonäkökulmasta myös taiteilijoiden kannalta: taide korjausrakentamisen yhteydessä olisi monelle taiteilijalle mahdollisuus toimeentuloon sillä työllä, johon on kouluttautunut. Vähävaraisia taiteilijoita koettelee myös asunto- ja työtilapula. Kunnallisen asuntotuotannon yhteyteen olisi mahdollista suunnitella myös ateljeetiloja, kuten Ruotsissa tehtiin jo 60-luvulla. Kun asukkaiden taiteen harrastusmahdollisuudet olisi tuotava lähietäisyydelle, näiden kahden asian yhdistämistapojakin voisi miettiä.

"Enää ei riitä, että nojataan vain abstrakteihin "kansanvallan" ja "yhteisön kehittämisen", käsitteisiin. Yhteisö koostuu hyvin monista ryhmistä, järjestelmistä ja näkökannoista, jotka olisi kaikki saatava aktiivisesti mukaan ympäristöhallintoon", todetaan Euroopan komission raportissa Euroopan kestävän kehityksen kaupungit." (Aura-Ylönen, AL, 1999)

Tehtävä ei suinkaan ole helppo. Miten luoda areenoita, joilla eri intressiryhmät pystyvät kohtaamaan ja keskustelemaan? Jokaisen ryhmän olisi voitava esittää asiansa omalla kielellään ja puhetavallaan. "Vuoropuhelun tueksi tarvitaan henkilöitä, joilla on kyky välittää, sovittaa yhteen tai asettaa vastakkain eri osapuolten näkemyksiä. Smith ja Blanc (1997) puhuvat sellaisten 'salakuljettajien' (smuggler) tarpeesta, jotka auttavat esimerkiksi sosiaalisesti syrjäytyneitä ilmaisemaan itseään, tulemaan kuulluiksi ja tuntemaan omat oikeutensa. 'Salakuljettaja' rikkoo niitä rajoja, joiden ylittämistä vanhojen suunnitteluasenteiden taholta vartioidaan." (Aura ym. 1999)

"Vastikään hyväksytty uusi maankäyttö- ja rakennuslaki edellyttää kansalaisilta uudentasoista osaamista ja rakennetun ympäristön ymmärtämistä. Se sekä mahdollistaa että velvoittaa. Ennen vain asiantuntijoiden ja virkamiesten tehtävänä oli puolustaa kansalaisten etuja. Nyt tämä on myös kansalaisten omalla vastuulla. Siihen tarvitaan tietoa ja osaamista." Suvi Lindén kirjoitti näin kulttuuriministerinä raporttiin arkkitehtuurin kansalaiskasvatuksesta Suomessa 2001.

Paitsi arkkitehtuurin, myös kuvataiteen suhteen kansalaiskasvatus on tarpeellista.

2. Rakennustaiteen historiaa

Marja-Liisa Torniainen

Sienan kaupunki Italiassa on ollut onnistuneen kaupunkisuunnittelunsa takia suomalaistenkin arkkitehtien ekskursioiden kohde jo Alvar Aaltoa myöten. Vuosisatojen ajan ovat tarkat määräykset rakentamisesta ohjanneet kaupunkikuvan muodostumista. Näin syntynyt kokonaiskuvaltaan eheä ja harmoninen kaupunkiympäristö on tällä hetkellä harvinaislaatuinen helmi koko maailmassa. Olisiko meillä mahdollista seurata Sienan esimerkkiä?

2.1. Eurooppalainen kaupunkirakentaminen ja taide

Anne Valkonen

Renessanssin aikana taide oli kiinteä osa rakennuksia tai niiden ympäristöä. Seinämaalaukset puhkovat palatsien seiniin kuviteltuja ikkunoita ja reliefit koristivat ovia, veistokset suihkukaivoja.

Suurin osa kuvista palveli jotakin tarkoitusta. Kirkkotaide välitti pyhimysten ylistystä ja raamatun sanomaa. Hovitaide puolestaan keskittyi vahvistamaan valtaapitävien mahtia muotokuvin ja palatsien sisustukseen liittyvin seinämaalauksin.

Arkkitehtuurin muotokieli määräsi varsin pitkälle kuvataiteen mahdollisuudet. Rakennuksen suunnittelija päätti myös taideteosten paikat ja niiden luonteen. Useimmiten arkkitehti kutsui mieleisensä taitelijan työskentelemään kanssaan ja näin syntyi suuri joukko taidehistorian tuntemia kokonaisuuksia.

Kun rakennusmateriaalit kehittyivät ja muuttuivat, joutui kuvataidekin uusien haasteiden eteen. Koristeellisuuden huippu saavutettiin kertaustyylien aikana ja palatsien rönsyilevät ornamentit tuntuivat peittävän alleen rakennusten perusmuodot. Silloin lähti arkkitehtuuri etsimään uusia linjoja. Samaan aikaan tekninen kehitys toi mukanaan tukirakenteet, jotka puolestaan muuttivat koko tilakäsityksen.

Enää ei seiniä tarvittu kannattamaan kattoa, vaan niiden muodostama umpinainen tila voitiin avata ympäristöön. Alkoi kokonaan uusi kausi sekä rakentamisessa että siihen liittyvässä taiteessa. Kannattavista pylväistä ja kolonneista tuli koristeaihteita, jotka voitiin haluttaessa toteuttaa myös pelkkinä illusorisina maalauksina.

Kokonaan uusi luku eurooppalaisessa arkkitehtuurin ja kuvataiteen historiassa alkoi Weimarin tasavallasta, jonne Walter Gropius perusti Bauhaus-koulunsa vuonna 1919. Bauhaus oli nimenomaan arkkitehtien ja taiteilijoiden yhteistyökokeilu, jossa Gropiuksen mukaan ”kaiken kuvallisen toiminnan lopullisena päämääränä on rakennus”.

Vaikka Gropius korostikin käsityön taitoa, opetuksessa painottuivat teolliseen tuotantoon perustuvat ratkaisut siinä määrin, että koulun ensimmäisen julkisen esiintymisen teemana oli ”Taide ja tekniikka – uusi kokonaisuus”. Tämä tapahtui vuonna 1923, jolloin Gropius oli kutsunut Weimariin joukon kuvataiteilijoita ja taideoreetikkoja. Esimerkiksi Paul Klee oli kirjansitomien ja lasimaalauksen työpajan johdossa, Wassily Kandinsky seinämaalauksen, Laszlo Moholy-Nagy metallitöiden ja Oskar Schlemmer kuvanveiston työpajassa.

Bauhaus joutui lopettamaan toimintansa suurten poliittisten paineiden alla vuonna 1932, mutta sen vaikutus jatkui vuosikymmenien ajan.

Bauhausin kotipaikat Weimar, Dessau ja Berliini jäivät rauhansopimuksessa Saksan demokraattiselle tasavallalle, joka on vaalinut perinteitä kunnostamalla mm. Bauhaus-koulun rakennukset Weimarissa ja Dessauissa sekä entistämällä rakennuksiin kuuluvat taideteokset 1970-luvun lopussa.

Saksan demokraattisessa tasavallassa virisi sodan jälkeen voimakas kuvataiteen ja arkkitehtuurin yhteistyöhakuisuus, jota edellytti jo vuonna 1947 säädetty nk. prosenttiasetus. Sillä määriteltiin, että hallintorakennusten rakennuskustannuksista on tietty prosentti käytettävä taidehankintoihin. Hallintorakennus-termi muutettiin sittemmin ”julkiseksi rakennukseksi”, jolloin asetuksen piiriin saatiin myös koulut, liikunta- ja kulttuuri-keskukset, sairaalat ja kauppa- ja palvelutilat. Asetus määräsi käytännössä taidetta hankittavaksi kaikkialle.

Lainsäädännöllä ei kuitenkaan välttämättä luoda hyvää taidetta. Sodan jälkeen joutuivat monet Euroopan maat ratkaisemaan ongelmia, joista sodan raunioittamien kaupunkien uudelleenrakentaminen oli keskeisempiä. Betonielementit tarjosivat mahdollisuuden nopeaan ja taloudelliseen rakentamiseen.

Suunnittelu kulki yleensä askeleen toteutuksesta jäljessä. Taiteen ja arkkitehtuurin yhteispelistä haaveilivat asiantuntijat, mutta rakennuttajilla ei ollut aikaa pohtia kauneuden ja viihtyisyyden osatekijöitä. Tarkoituksena oli tuottaa asuntoja mahdollisimman nopeasti ja mahdollisimman edullisesti.

2.2.Suomalainen kaupunkirakentaminen ja taide

Anne Valkonen

Suomessa rakentaminen on seurannut manner - Euroopan mallia, tosin jäljessä sekä ajallisesti että määrällisesti. Puu vallitsi rakennusmateriaalina 1900-luvun alkupuolelle saakka.

1800-luvun puolivälistä voimaantullut kaupunkien yleinen rakennusjärjestys koski kaavoituksen lisäksi myös itse rakennuskantaa. Kaupungin erilaistuivat sekä mittakaavoiltaan että rakennusmateriaaleiltaan. Helsingissä, Turussa ja Viipurissa kasvoi rakennuskorkeus; niihin suunniteltiin jopa nelikerroksisia kivitaloja. Kivikaupungit erottuivat puukaupungeista. Myös katukuva muuttui: kivitalot saatiin rakentaa pääty päätyä vasten ja näin muodostui keskieurooppalaiselle katukuvalle tunnusomainen talorivistö. Samaan aikaan puukaupungeissa rakennettiin palovaaran takia talot vielä väljästi erilleen toisistaan.

Suomalaisessa arkkitehtuurissa vallitsivat kertaustyyli 1800-luvun lopulta vuosisadan vaihteeseen. Klassisia pylväσαιheita käytettiin koristeina. Kuvataide oli vailla omaa identiteettiä ja sopeutui arkkitehtuurin muotokieleen. Kivirakennukset palvelivat pääasiassa hallintoa, teollisuutta ja kauppaa joskin Helsingissä sijoitettiin vuosisadan vaihteesta alkaen monikerroksisiin kivitaloihin myös yksityisasuntoja.

Rakennustekniikka uudistui maassamme hitaasti. Suurin uutuus oli raudoitettun betonin käyttö perustuksissa, kantavissa pilareissa ja välipohjissa. Tiiliseinä rapattiin. Se oli halvempaa kuin julkisivutiilien tuottaminen ulkomailta. Kotimainen teollisuus kykeni vasta ensimmäisen maailmansodan jälkeen valmistamaan laadultaan julkisivuihin sopivia tiiliä. Silloinkin käytettiin arvorakennuksien ulkoseiniin mieluiten joko kotimaisia

tai ulkomaisia kivilajeja. Rapattuja pintoja elävöitettiin tiilitehosteilla, jotka olivat rakennuksen arkkitehtuuriin liittyviä koristeaiheita.

Suomalaiset arkkitehdit saivat vaikutteita ulkomailta ja vanhojen tyylijäljitelmiä luonnottomuus huomattiin täälläkin. Teollisuusarkkitehtuurin tuomia rakenteellisia muutoksia ryhdyttiin soveltamaan myös muuhun rakennustuotantoon.

Uudistajat tähdensivät arkkitehtuurin taiteellista puolta ja sitä, että erilaisista rakenteista tulee kehittää taiteellisia muotoja. Niiden lähtökohtina olivat rakennuksen materiaalit ja sen käyttötarkoitus. Arkkitehti suunnitteli myös rakennuksen sisustuksen pieniä yksityiskohtia myöten ja näin syntyivät nk. kokonaistaideteokset. Toisinaan arkkitehti kutsui kuvataiteilijan mukaan työhön, mutta useimmiten hän vastasi itse kaikesta visuaaliseen kokonaisuuteen liittyvästä suunnittelusta.

Tämä 1900-luvun taitteeseen ajoittuva kausi on nimeltään Englannissa ”modern style”, Ranskassa ”l’art nouveau” ja Saksassa ”jugend”. Jugend on meilläkin vakiintunut käsite, joskin samaan aikaan maassamme vaikuttanut kansallisromanttinen suuntaus antoi oman sävynsä suomalaiselle jugendille.

Rakennusten koristelu perustui ornamentteihin. Eläin- ja kasviaiheiset reliefit sekä ovien taidokas puunkäsittely takorautaisine saranoineen koristivat rakennusten julkisivuja. Sisätiloissa käytettiin panelointeja ja ikkunoissa lasimaalauksia. Huomio kiinnitettiin pikemminkin taideteollisiin ratkaisuihin kuin varsinaiseen kuvataiteeseen.

Kansallisromantiikan aikana alkoi käsityöläisyyden ihannointi, joka vierotti kuvataiteilijat arkkitehtuuriin liittyvän taiteen tekemisestä.

Kansallisromanttista suuntausta vastaan nousivat ne suunnittelijat, jotka vaativat uuden tekniikan hyväksikäyttöä. ”Älyn ja raudan tyyli” julisti toisenlaisen maailmankuvan syntyä. Se halusi arkkitehtuurin kulkevan mukana kehityksessä, jossa koneet takovat uutta elämisen rytmiä ja rautabetonista rakennettavat puhtaslinjaiset talot piirtävät kaupunkien katukuvaa. Vähitellen tämä ajattelu johti funktionalismin läpimurtoon. Tiukka muotokieli, puhtaat pinnat, valo ja ilmavuus olivat funktionalismin periaatteiden mukaisia. Huomio kiinnitettiin myös rakennuksen käyttötarkoitukseen.

Sodanjälkeinen suomalainen arkkitehtuuri joutui ratkomaan jälleenrakennukseen liittyviä pulmia. Suunnitteluun ei tuntunut olevan aikaa. Nopea päätöksenteko ja toteuttaminen eivät tarjonneet mahdollisuuksia arkkitehtien ja taiteilijoiden yhteistyölle.

Massarakentamisessa ”tarkoituksenmukaisuus” oli nimenomaan muodon yksinkertaistamista tekniikan ehdoilla. Tällöin mahdollisimman suurien samanlaisten elementtisarjojen tuottaminen oli tarkoituksenmukaista. Vaikka funktionalismin mukaan tarkoituksenmukainen on kaunista, ei 1960-luvulla syntyneitä lähiöitä voida mitenkään pitää funktionalismille tyypillisinä esimerkkeinä.

Mikäli kuvataidetta käytettiin, oli sillä päälle liimatun koristeiden osa. Kokonaistaideteoksia ei syntynyt.

Uusi sodanjälkeinen arkkitehtuuri toimi oikeastaan kansallisromantiikan aloittamien ehtojen; toisaalta se painotti taiteen ja arkkitehtuurin yhteistyön tärkeyttä, mutta samalla määritteli tarkoin ne taiteilijat, jotka voivat

tulla kysymykseen yhteistyökumppaneina. Eriarvoisuus arkkitehdin ja kuvataiteilijan yhteiskunnallisessa arvostuksessa kärjistyi.

Yhtenä huomattavana monumenttiarkkitehtina hallitsi 1930-luvulta alkaen Alvar Aalto, joka suhtautui melko kielteisesti kuvataiteen ja arkkitehtuurin nivomiseen toinen toiseensa. Aallon mielestä arkkitehdin luoma rakennus on, tai sen ainakin tulisi olla, jo sinänsä taidetta ja mikäli sinne sijoitetaan taidetta, tulee sen tapahtua valmiiseen tilaan ja ehdottomassa yhteistyössä rakennuksen suunnittelijan kanssa. Samaan aikaan kuvanveistossa, jota on kautta aikojen pidetty arkkitehtuuria lähellä olevana taidemuotona, määräävänä johtohahmona oli Wäinö Aaltonen, jonka klassismin ihannoitiin vei pohjan monilta uusilta ideoilta.

Kun uusimmat arkkitehtoniset ratkaisut etsivät 1980-luvulla muotoaan, oltiin yhä samassa tilanteessa: arkkitehtuuri ja kuvataide eivät tunnu löytävän toinen toistaan. Taloja suunnitellaan milloin kansallisromantiikan milloin postmodernismin hengessä. Taide tulee, jos yleensä on tullakseen, mukaan vasta siinä vaiheessa kun itse rakennuksen suunnittelu on jo tehty.

Onko tähän odotettavissa muutosta ja olisiko taiteilijoiden mukaantulo askel eteenpäin? Muutos on odotettavissa vasta silloin kun toimeksiantaja eli rakennuttaja näkee kuvataiteen osuuden tarpeelliseksi. Yksityiseen rakennuttajaan on vaikea vaikuttaa. Hän joko kokee kuvataiteen tärkeänä tai ei. Yleensä ei. Julkisessa rakentamisessa asia on helpommin hoidettavissa siten, että valtio ja kunnat myöntävät riittävästi varoja taidehankintoihin ja rakennusten visuaaliseen kokonaissuunnitteluun. Taiteilijan esittämät uudet näkökohdat voivat tuoda tällaiseen yhteistyöhön sekä haasteita että oivalluksia.

Juhani Tarna: Savuja, 1966, Porin teknillinen oppilaitos.

KUVATAIDE OSANA KESTÄVÄÄ KEHITYSTÄ
ja
KESTÄVÄN KEHITYKSEN MUKAISTA KORJAUSRAKENTAMISTA

3.Taide ja tila

3.1. Sisäinen ja ulkoinen tila

Marja-Liisa Torniainen

Tila on olemassa sekä ihmisen tajunnassa että sen ulkopuolella. Ihmisen sisäinen tila voi olla eri kuin ulkoinen tila; ne voivat olla harmoniassa tai disharmoniassa keskenään. Ulkoinen tila, maalaismaisema tai urbaani miljöö vaikuttavat ihmisen sisäiseen tilaan kuten myös arkkitehtoninen avaruus. Taiteilija ja arkkitehti luovat omasta sisäisestä tilastaan käsin. Luotu taideteos ja tila ilmentävät luojiensa henkistä tilaa.

Seuraavat lainaukset ovat Paula Tuomikosken määritelmiä taideteoksesta hänen kirjastaan Ihminen ja taide vuodelta 1985:

"Kuvataiteet ilmentävät tietenkin ihmisen *näköaistinvaraista*, visuaalista tajuntaa. Veistäjä, maalari, graafikko saattavat pintoja, tiloja, viivoja, värejä havaittavaan muotoon."

"Näkösisällöt eivät ole vain näköaistin varaisia. Katsojan näkökokemuksiin liittyy muistivarastosta ainesta, joka kertoo havaintosisällön tilaulottuvuuden. ... käden tuntoaisti on opettanut hahmottamaan visuaalistaktiilisesti.

Näkö-, liike- ja tilatuntujen sekä kuulonvaraisen tajunnan yhdistäminen tapahtuu arkkitehtuurissa. Tilat, joissa olemme ja työskentelemme, vaikuttavat kokoaikaisesti kaikkien aistialueiden kautta tajuntamme pohjaviireeseen. Tilan viihtyisyys onkin sopusointua fyysisen tilan ja siinä olevan ihmisen aistikokemusten välillä."

"Arkkitehtien suunnittelemat tilat ovat oikeastaan heidän omia tajunnantilojaan. Rakennuksissa ne saavat pysyvän muodon, jossa ne siirtyvät muiden ihmisten tajunnantiloiksi."

"Elokuvateatterissa taustamusiikki ja makeispussien rahina hiljentyvät, valot alkavat himmetä. Katseet suuntautuvat kankaalle, jossa alkaa juosta alkutekstit: tuottajan, ohjaajan, pää- ja sivuosien näyttelijöiden nimiä. Filmi alkaa. Pimeässä teatterisalissa katsoja keskittyy elokuvaan. Hän ei huomaa valkokangasta, ei etäisyyttä siihen, ei muita katselijoita. Filmi raivaa tilansa katsojan tajuntaan. Paikka, jossa tapahtuu, on vastaanottajan tajunta ja sen tila.

Vastaava tilamuutos havainnossa tapahtuu kaikkien taideteosten yhteydessä taidemuodosta riippumatta. Konsertti, näytelmä, romaani avaavat vastaanottajan mielen tilaksi, jossa taideteoksen fenomenaalinen puoli näyttäytyy.

Kun katselen Pentti Kaskipuron mezzotintoja, jotka kuvaavat juureksia, en tarkastele niitä kehysten rajamassa tilassa, Alice Kairan naivistiset öljymaalaukset eivät paikallistu kankaalle, johon ne on tehty. Keskittynyt katseleminen auttaa teoksen oman tilan, sen tyylin ja muodon löytämisessä. Jollei katsoja löydä kuvataideteoksen tilaa, hän kokee, ettei teos puhuttele häntä, hän ei ymmärrä sitä." Hän ei pääse samalle "aaltopituudelle".

3.2. Taideteos

Marja-Liisa Torniainen

Taideteos on informaatiota ja tajunnansiirtoa. Se on muotoon saatettua moninaisuutta ja näkymättömiin jäävän valintaprosessin takia uniikki, ainutkertainen "arvokasautuma", jollaista ei ole toista. Sellaisena sen informaatioarvo on korkea. Ainutkertainen teos on epätodennäköinen ja harvinainen - ja siksi kallis.

"Informaatioteorian mukaan viesti, jossa on runsaasti informaatiota, on *originaalisuusasteeltaan* korkea. Mitä originaalimpi viesti on, sitä vaikeampi sitä on vastaanottaa, ymmärtää. Sen sijaan viesti, jossa on paljon toistoa ja samankaltaisuutta, on *redundantti*. Se on helppotajuinen, ja sen informaatio sisältö on helppo purkaa."

"Taideteoksen informaatioluonne korostuu sen prosessiominaisuudessa. Informaatiohan on prosessi, jossa muodossa, in-form, välittyy viesti lähettäjältä valitun kanavan kautta vastaanottajalle.

Taiteilijan tajunnan aines on teoksessa muodossa, in form, jossa kokija vastaanottaa sen omien aistiensa välityksellä."

Kaikki informaatio on eräänlaista muistia - myös taideteos. "Epäorgaanisen luonnon "muistia" on kivetynyt mm. kallioihin, orgaanisen luonnon "muistia" on varastoitunut DNA:han. Vaikka muistitoiminnoissa on paljon ihmisille yhteisiä piirteitä, yksilöllinen vaihtelu on suurta. Toinen on hyvämuistinen, toinen huonomuistinen. Muistin yksilöllisestä luonteesta johtuen muistijälkien tulkitajat ovat eri mieltä keskenään."

Mitä todella tapahtuikaan?

"Taideteoksen arvo-ominaisuuksiin kuuluu sekin, että hyvä teos säilyttää arvonsa kautta aikojen. Klassikot ovat aina 'ajankohtaisia'. Aristofaneen, Shakespearen, Strindbergin ihmiskuvaus aina yhtä tuoreelta. Myronin, Michelangelon, Rodinin veistoksia ei väsy katselemaan. Bachia, Schubertia, Shostakovitsia esitetään jatkuvasti. Heidän taideteoksiinsa ei aika pysty; tekijät ovat kuolleet, mutta teokset eivät vanhene.

Esteettinen arvokapasiteetti, kyky nähdä ja kuulla ja erottaa laatu, muodostaa mielikuvia, ilmaista niitä ja kyky eläytyä ilmaistuihin tunnetiloihin, on kehittyvä ja kehitettävissä oleva ominaisuus.

Sana estetiikka johtuu kreikan kielen sanasta aisthetikos - aistimin havaittava, aistillinen. Termi esteettinen ei siis tarkoita, kuten yleensä luullaan, jotain hienoa, todellisuudelle vierasta, korkeavireistä ja omalakista. Alkumerkityksessään se tarkoittaa ainoastaan aistien toimintatapaan liittyvää, aistillista."

Aistittu on aina jonkin laatuista.

"Taiteilijat käyttävät teostensa esteettisinä materiaaleina aistein havaittavia aineksia kuten värejä, ääniä, ainetta, liikkeitä, valoa ja tilaa, jotka he muovaavat haluamaansa taiteelliseen muotoon." Taideteoksessa on tietenkin viesti on tärkein, mutta se ei välity, ellei viestiä ole osattu muotoilla. Siksi sanotaankin, että taideteoksen arvo on sen muodossa.

"Taideilmiö on mahdollinen vain ihmisyhteisössä. Kulttuurituotteena taideteos edustaa aivan erityisen inhimillisen toiminnan puolta: aistillisuutta. Taiteessa ihmisen aistihavainnollinen tajunta kohoaa korkeaksi tietoisuudeksi. Kaikki taiteen eri lajit välittävät tätä tietoisuutta yksittäisten teosten ja esitysten muodossa.

Viesti, joka taiteessa välittyy, on inhimillisen psyyken perusolotilavuus: tunne.

Taideteos on portti ihmismielen tiloihin, sielumme maisemiin, tajuntamme avaruuteen."

Kaikki tässä luvussa edellä olevat lainaukset ovat poimintoja Paula Tuomikosken Kirjasta Ihminen ja taide.

Taideteoksen synnyn lähtökohtana on useimmiten jokin vaikuttava elämys. Eino Leinon mukaan "laulujen" aiheet pysyvät samoina. Vaikka lähtökohtana taiteen tekemiselle olisi kuinka suuri tunne, sen taiteelliseen muotoon saattamiseen tarvitaan älyä, tahtoa ja työtä.

"Sen tähden on ainakin korkeampiin taidemuotoihin nähden oikein sanoa - kuten esteetikot ovat usein huomauttaneet - että jonkin vaikutelman taiteellinen käsittely saattaa tapahtua edullisimmin vasta sitten, kun vaikutelma ei enää koko voimallaan vallitse mieltä. Mutta toiselta puolen on myös yhtä oikein sanoa - ja meille on tärkeätä kiinnittää huomiota tähän näkökohtaan - *että tunnesisällys, jota jokin taideluoma ilmaisee, itse tuon luomistyön kautta muuttuu luonteeltaan* (kurs. toim.). Kuinka tarmokkaasti taiteilija pyrkineekin ilmaisemaan yleisölleen juuri sen tunteen, minkä hän itse on kokenut, täytyy hänen teoksensa pakostakin siirtää muihin henkilöihin kokonaan toisenlainen ja sopusointuisempi sieluntila kuin se oli, josta luomistyö on saanut alkusysäyksensä. Se ulkonainen sävel, kuva tai näytelmä, joka on tarkoitettu sivullisia henkilöitä varten, siirtää selkeytensä vuorostaan esittäjään ja johtaa siten hänet suhtautumaan sieluntilaansa aivan ulkopuolisen henkilön tavoin. Näin tapahtuu se ihmeellinen muutos, joka on esteettisen elämän pohjana. Tuska kadottaa kärkensä, ilo menettää liiallisuutensa, ja väkivaltaisen huumauksen tilalle tulee puhdas ja sekoittamaton mielihyvä. Vasta sitten kun tämä aste on saavutettu, s.o. kun kiihtymys ja mielenliikutus ovat muuttuneet rauhallisiksi mielihyvän tunteiksi, voidaan puhua taiteesta sanan varsinaisessa merkityksessä." (Hirn, 1924)

Taideteokseksi jalostunut elämys on suhteutettu suurempaan olemassa olevaan elämänyhteyteen ja -kokonaisuuteen. Työn, taiteellisen prosessoinnin tuloksena on taideteos, ei tieteellinen tutkimus.

Lauri Anttila (puhe Suomen Kulttuurirahaston vuosijuhlissa 2003) on esittänyt taiteen ja tieteen yhteiseksi lähtökohdaksi havainnon. Omasta mielestäni taiteessa lähtökohtana on *kokemus*. Kokemus on kokonaisvaltaisesti, *koko* ihmisen aistinkapasiteetilla koettu ja eletty hetki elämää. Jos kokija on taiteilija, hänen työnsä tuloksena *saattaa* olla taideteos.

Havainto on ulkokohtainen. Tiedemies tekee empiiristä tutkimusta, johon tunteet eivät saa vaikuttaa ja joka perustuu täsmällisesti laskettaviin ja kirjattaviin havaintoihin. Hänen työnsä tuloksena syntyy tieteellinen tutkimus.

3.3. Arkkitehtoninen tila

Marja-Liisa Torniainen

Rakennuksen suunnittelu on helppoa sen jälkeen kun tiedetään, mihin tarkoitukseen sitä tullaan käyttämään. Kun talon toiminnot on suunniteltu hyvin ja ergonomisesti, talo rakentuu luonnollisesti käyttötarkoituksensa mukaan. Hyvin toimiva rakennus ei kuitenkaan ole kuin kone, kuten futuristit aikanaan halusivat sanoa, vaan hienompi kokonaisuus aivan kuin sen asukaskin, elävä olento, ihminen. Rakennuksiin käytettävien materiaalien, myös taideteoksiin valittavien, värienkin, tulisi olla sellaisia, että ne vanhetessaan vain kaunistuvat. Meidän tulisi osata antaa niille hyvä elämä, niin kuin itsellemmekin, pitää hyvin, vanheta kauniisti ja osata

arvostaa elämän uurteita, materiaaliin ladattua historian kirjoitusta, menneisyyttämme. Ekologisuudesta ja kulttuurisesta sekä materiaalisesta hengittävydestä on huolehdittava.

Tilojen suunnittelu on mittojen ja mittakaavojen asettelua.

Valokuvat: Torniainen

"Arkkitehtoninen tila on suunnittelijan luoma rajattu kokonaisuus. Se syntyy erilaisista vuorovaikutteisista suhteista ja niiden keskinäisistä jännitteistä. Arkkitehtoninen tila sisältää pääsääntöisesti kolme tekijää:

- perus- eli lattiataason, joka on katsojan alla ja johon kaikki muu suhteutetaan
- vertikaaliset tilan jakajat eli seinämät, jotka yleensä ovat katsojan katsetta vastaan kohtisuorassa ja rajoittavat hänen näkymäänsä; seinämät ovat kiinteitä seiniä, lasipintoja, pilareita tai ainoastaan viitteellisiä tilaa vertikaalisesti jakavia tekijöitä
- ylätaason, joka on katsojan päällä ja on useimmiten katto tai välipohja." (Valkonen 1986)

Arkkitehtoninen informaatio kertyy tilan muutoskohtiin; kulmiin, aukkoihin, ääriviivoihin, ääripisteisiin ja rakennuksen ja sen ympäristön liitoskohtiin. Tila jakaantuu ulko- ja sisätilaan.

*Lähiöiden perusarkkitehtuuria ei juuri pysty toiseksi muuttamaan, mutta pakollisissa piharakennuksissa olisi mahdollista luoda **rakennustaidetta**.*

Arkkitehtitoimisto Roy Mänttari: Huvimaja, Taidekeskus Salmela, Mäntyharju.

Valokuvat: Mänttari

3.4. Ulkotilaan vaikuttavat ominaisuudet

Ulkotilan peruserot määräytyvät sen mukaan onko kyseessä käsittelemätön maisema vai rakennettu kaupunki. Maisematilaa löytyy maaseudulta, jossa hajallaan olevat rakennukset ovat vain tilan osia ja sen pääasiallisena muovaajana ovat mäet, kukkulat, metsiköt ja muut luonnonelementit. Kaupunkitilaa puolestaan määrittävät ihmisen käden jäljet: melko tiiviisti toisiinsa liittyvät rakennukset ja niiden väliin jäävät aukiot, torit, kadut ja muut kulkuväylät. Kaupunkitila muodostaa varsin harvoin yhtenäistä tilallista kokonaisuutta, sillä kaupunkien rakennukset edustavat eri aikakausia ja monia tyylillisesti toisistaan poikkeavia ratkaisuja. Tämän päivän yhdyskuntasuunnittelu lähtee pitkälti jo olemassa olevan rakennuskannan säilyttämisestä ja peruskorjauksesta. Enää ei pyritä repimään vanhaa ja rakentamaan uutta, vaan tarpeen tullen säilytetään vaikkapa vain rakennuksen ulkokuori ja suunnitellaan siihen ajan tekniset vaatimukset täyttävä uudistettu tila.

Ulkotiloissa pintamateriaalien oikea valinta vaikuttaa tilahavainnointiin ainakin yhtä paljon kuin sisällä. Jos kaupunkitila muodostuu raskaista betoni- tai tiiliseinistä se tuntuu ahdistavammalta ja pienemmältä kuin tila, jossa hallitsevana päällysteenä on lasi tai muu heijastava materiaali. Siinä peilautuu ympäröivän liikenteen lisäksi taivaalta tuleva valo. Luonnonvalon tulosuunta muuttaa myös aukoiden ja katujen tilavaikutelmaa. Nouseva ja laskeva aurinko antavat sivuvalon ja korostavat pystysuorien tasojen massoittelevia vivahteita, kun taas ylhäältä tuleva valo kohdistuu perustasoon ja leviää heijastumina ympäristöön.

Suurin osa ulkotiloista muodostuu erilaisten pintamateriaalien sekä heijastamattomien että heijastavien keskinäisestä yhdistämisestä. Taideteoksen sijoittaminen tällaiseen kaupunkitilaan on ongelmallista. Teoksen ”ilme” vaihtuu sen mukaan, mistä suunnasta ja mitä taustaa vasten sitä katsotaan. Taideteoksen valaistus tulisi järjestää katu- ja ulkovalaistuksesta riippumatta jo teoksen sijainnista päätettäessä.

Ulos sijoitettuna taideteos joutuu taistelemaan oman tilansa muiden, sisätiloja suurempien ärsyke- ja väri- ja muoto- ja värin joukossa. Rakennetun ulkotilan massoitus tai puistomaisen tilan puusto pienentävät taiteilijan ateljeessa mitasuhteiltaan monumentaaliseltsä näyttäneitä teoksia uskottoman paljon. Kaupunkiympäristössä on ulkotiloihin sijoitettavalla taiteella vastassaan runsaasti muita ärsykeitä kuin talot tai puistot. Niitä ovat liikenne-merkit, valaistukseen liittyvät pylvää ja lamput sekä koko nykyaikaista markkinataloutta tukevat mainonnan osat: mainosvalot, julisteet ja runsaasti somistetut näyteikkunat. Paikallaan pysyvän tilan sisällä liikkuvat autot ja ihmiset tuovat myös oman, usein hyvinkin värikkään lisänsä taideteoksen sijoitusympäristöön.

Isojen massoitusten keskelle voidaan myös rakentaa pieniä intiimejä ”kohtauspaikkoja”, joissa taiteella on mahdollisuus toimia omien sääntöjensä mukaan tarvitsematta ponnistella muuta ärsykerintamaa vastaan. Tällöin taideteos sijoitetaan puistoon tai sen ympärille rauhoitetaan viheriö. Tällä menettelyllä aikaansaadaan ”levähdyspaikka” kaupungin melulta.

Kopperi: Simpuukka(suljettu),muuratut lasitiilet. Helsinki, -98

Valokuva: Markku Haverinen

3.5. Värit ulkotiloissa

Marja-Liisa Torniainen

Kuva Mirja Sassin teoksesta *Modernismi murtuu*, 1985. Aurinkovoimatalo Lontoosta. Peter Cook ja Christine Hawley: *Blue House*. Värifasadi korkokubamaisista kerrostumista

Taiteilija maalatessaan tuo sisäisen olemuksensa näkyville, vaikka ei omaa kuvaa tekisikään. Talo on arkkitehdin luomus, kaupunki kokonaisuudessaan kansallisen kulttuurin ilmentymä. Mitä kertovat meistä kaupunkimme ja arkkitehtuurimme, taiteemme? Mitä kertoo värien valintamme? Asiallinen, kantaa ottamaton - kaikki

asianosaiset huomioiva, tasapuolinen - harmaa?

Todellisuudessa ei mikään ole väritöntä. Itse asiassa harmaa sisältää kaikki värit, musta pitää ne sisällään ja valkea luovuttaa kaiken.

Kuka haluaisi elää värittömän elämän? Kun Suomessa katsoo ympärilleen, voisi luulla, että monikin.

Rakennusten ulkoväriyksessä tulisi ottaa huomioon koko se maisema, mihin rakennus sijoittuu. Väri on suhteellisin kaikista elementeistä. Rumaa väriä ei ole, on vain väri väärässä suhteessa toiseen väriin.

Miten rakennuksen väri sointuu ympäröivään luontoon ja rakennuskantaan eri vuoden- ja vuorokauden aikoina? Rakennuksissa voidaan käyttää luonnon värejä, ympäröivien rakennusten värejä tai niille sukua olevia värejä, vastakohtaisuudessaan ympäristön rakennuksiin sopivia värejä tai sävyttömiä värejä. Täysin puhtaat värit tuntuvat ulkona liian räikeiltä, ellei niitä käytetä vain vähäisessä määrässä piristeenä. Voimakkaampi väritys on myös mahdollista sellaisessa paikassa, missä se ei sodi naapurikohteiden kanssa.

Edellä oleva kappale käyttää lähteenään Seppo Rihlaman värioppia. Vastakohtana hänen käsitykselleen, että värien pitäisi selventää ja korostaa arkkitehtonista jäsentelyä ja rakenteellisuutta, Galen Minah Seattlesta, Washingtonin yliopistosta taas tuo esiin värien mahdollisuuden sekoittaa hierarkkista rakennetta ja muuttaa osien suhdetta kokonaisuuteen, kykyä hajottaa muoto. Se tuskin on tarpeellista rakennustaiteellisesti arvokkaissa peruskorjattavissa kohteissa, mutta jossakin peruskorjattavassa lähiössä tällaista voisi kokeilla. Uudisrakentamisessa niin ikään voitaneen siten saada jännittäviä asioita aikaan.

"Professori Shashi Caan Pratt Instituteesta on sitä mieltä, että on aika nostaa väri tasavertaiseksi kumppaniksi muiden visuaalisten aineiden kanssa arkkitehtuurin suunnittelussa. Suunnittelun opetus on korostanut muotoa värin ja valon kustannuksella. Suunnitteluprosessi olisi käännettävä päinvastoin ja aloitettava väristä. Keskittyminen viivan ja muodon puhtauteen on kieltänyt värin voiman." (Hautala 1994)

Kaikki maalaritkaan eivät ole koloristeja. Ja vaikka olisivatkin, värien käyttö rajatulla kaksiulotteisella pinnalla on eri asia kuin tilassa. Värien käyttö tilassa vaatii perehtymistä nimenomaiseen aiheeseen ja yhteistyötä arkkitehdin kanssa, sillä pelkällä värin valinnalla voidaan tila kuin tila muuttaa atmosfääriltään aivan toisenlaiseksi.

Värien tulisi toimia sopusoinnussa arkkitehtuurin kanssa, yhteistyössä rakennuksen arkkitehtonisen muodon ja funktion kanssa. Tässä voitaisiin tarvittaessa toimia yhteistyössä väriin erikoistuneiden taiteilijoiden kanssa suunnittelun juurilta saakka ja synnyttää uutta, koloristista arkkitehtuuria. Tämä pätee sekä sisä- että ulkotiloihin.

Anna Mariani kuvasi 11 vuotta koillis-brasilialaisen Bahian alueen kylien ja maatilojen arkkitehtuuria. Valokuvia esiteltiin Sao Paulon biennaalissa 1987 ja muotokieleltään ja väreiltään hämmästyttävät rakennukset yllättivät jopa Brasilian taiteen ja arkkitehtuurin tuntijat. (Valjakka, 1987)

Pelkillä yksinkertaisilla muodoilla ja loistavalla väritajulla on saatu aikaan todellista taidetta. Se voisi olla mahdollista täälläkin, jos niin halutaan.

Lontoon sataman vanha banaanivarasto muuntui TV-studioksi muotojen, värien ja koriste-elementtien avulla. Päällystyksenä emaloituja teräslevyjä. Terry Farrel Partnership. LIMEhouse productions Ltd 1984. Valokuva: Richard Bryant, The Architectural Review. Lähde: Sassi, Modernismi murtuu.

Hillitty, voimakkaita värejä kaihtava ympäristö antaa rauhan siinä elävälle. Vaikutteiden tykityksessä elävälle nykyihmiselle rauhallinen arkkitehtoninen ympäristö suo lepoa ja tarjoaa hyvän ympäristön taideteoksille, mutta värien käytön vähäisyyteen voi löytyä muitakin syitä.

Ihminen pystyy havaitsemaan noin 200 harmaan eri astetta. Kun otetaan kaikki värit mukaan ja niiden jokaisen värisävyn 200 valööriä, huomaamme, ilman että olisimme huomioineet vielä edes mahdollisia eri väriyhdistelmiä, että joukko on suunnaton. Näköaistiltaan terve ihminen pystyy erottamaan toisistaan noin 160 eri värisävyä. Jokaisen värin voimakkuuden ja vaaleuden vaihtelut otettuna huomioon, pystyy värierotteluun tottunut ihminen havaitsemaan jopa satoja tuhansia värejä harjaantumattomankin yltäessä pariinkymmeneentuhanteen. (Rihlama, 1992)

Kun mukaan otetaan myös väriaineiden kiiltoasteet, pohjamateriaalit ja erivärisen ja -suuntaisen valon vaikutukset, ymmärrämme, että kyseessä on sellainen viidakko, jonne harjaantumaton kulkija eksyy.

Värit vaikuttavat suoraan sielulliseen ja henkiseen olemukseemme kuten musiikki. Me emme tahdon alaisesti pysty kontrolloimaan niiden vaikutusta itseemme. Siksi niitä on käytettävä vastuuta tuntien. Laajemmin asia on sama koko ympäristön suhteen. Tehdessämme ympäristöesteettisiä valintoja, teemme myös eettisiä ja moraalisia valintoja.

Värejä on mahdollista käyttää ulkona myös kulkuväylien päällysteissä. Maalaamalla, laatoittamalla ja uusien värillisten päällysteiden (mm. Lemminkäinen) käytöllä on mahdollista luoda uutta ilmettä harmaan asfaltin tilalle.

3.6. Sisätilojen värit

Mika Nyyssösen porraskäytäväteos lainaa värinsä suoraan maakuntien kansallispukujen kangasmalleista, 1996 maalattu työ sijoittuu neljän suuren lähiötalon porrashuoneisiin Kasperinkujalla Helsingin Laajasalossa. Valokuvat: Nyyssönen

Värien vaikutus sisätiloissa on vielä huomattavampaa kuin ulkotiloissa, koska sään ja valaistuksen vaihtelut pääsevät vain vähäisessä määrin vaikuttamaan siihen.

Rihlaman väriopissa ennen esteettistä hienosäätöä kehoitetaan ottamaan huomioon seuraavia seikkoja:

- tilassa tapahtuvan toiminnan luonne,
- sen kesto aika, toiminnan toistuvuus, sen vaatima valomäärä ja valon laatu,
- toiminnan liikkuvuus, toimintaan osallistuvien ikä ja sukupuoli,
- toiminnan edellyttämä lämpötila, sen kehittämä lämpö tai viileys,
- liittyykö toimintaan värintarkkailutehtäviä,
- minkälaisille rasituksille alttiiksi pinnat joutuvat,
- puhtaanapitonäkökohdat,
- turvallisuus, tarpeellisten viitoitusten ja varoitusmerkkien näkyvyys, laitteistojen tunnusvärit,
- tarkoituksenmukainen varjonmuodostus ja väriporrastus työkohteen, taustan ja lähiympäristön välillä,
- välillisen ja välittömän häikäisyn esto, liian jyrkkien valoisuusmuutosten välttäminen,
- kohdat, joihin katse toiminnan aikana erityisesti suuntautuu,
- tilan meluisuus,
- tilan muoto, tilan korkeus, tilan sisustus,
- liikenneväylät, liikuteltavat laitteistot,
- päivänvalon osuus, ikkunoiden sijainti, ilmansuunnat,
- audiovisuaalisten laitteiden käyttötarve,
- orientoituvuus, muunneltavuustarpeet
- värisymboliikka ja kulttuuriset eroavaisuudet
- psykologiset vaikutukset

Vaikka suunnittelijalla, kuten edellisestä listasta näemme, on paljon rajoitteita ja huomioon otettavaa, on hänellä aina myös paljon mahdollisuuksia. Pelkästään värien soinnuttaminen kauniisti on haastavaa. Värisuunnittelussa pyritään harmoniaan. Vaaleiden ja hillittyjenkin tilojen väreinä voidaan käyttää totutusta poikkeavia koloristisia soinnutuksia. Värisuunnittelun perusta on värikontrastien taitava käyttö.

Värijärjestelmistä kannattaa mainita ainakin Ruotsissa kehitelty NCS-järjestelmä, joka on tätä nykyä yhteispohjoismainen standardi.

Energian säästön kannalta värisuunnittelulla on myös merkitystä: jopa kahden-kolmen celsiuksen eron tuntu on tutkittu voitavan saavuttaa ns. kylmimmän ja kuumimman mahdollisen värin välillä.

Lasten ympäristön värivaikutuksiin ja eri ikäkausille sopivien kehitystä ja kasvua tukevien värien käyttöön on perehdytty Steinerkoulujen suunnittelussa, joita on kautta maailman (paitsi islamiin uskovissa maissa). Päiväkodeissa ja koululuokissa seinien väri vaihtuu ikäkausittain.

On myös mahdollista käyttää värejä siten, että ne muodostavat tilateoksen, jossa kuljetaan. Abstrakti maalaus toimii värin, viivan ja muodon voimalla ja voi levittäytyä koko huoneeseen taikka porraskäytävään. (kts. Nyssönen, kuvat s. 35)

Marketta Mäkisen värisuunnitelmassa parkkitaloon Tampereella on ollut erityisen tärkeää liikkeen ja erilaisten merkkien näkyvyyden huomioiminen:

"Tampereen keskustaan rakennettavan parkkitalon värimaailman suunnittelu oli monivuotisen kontaktiverkoston luomisen tulosta. Kolme vuotta aikaisemmin olin ottanut yhteyttä erääseen arkkitehtitoimistoon, joka sitten kehotti minua ottamaan yhteyttä Tampereen Pysäköintitalon toimitusjohtajaan. Hän innostui ideasta tehdä parkkitalosta jotain muuta kuin harmaa maanalainen betoniluola ja hänen kehotuksestaan otin yhteyttä suunnittelevaan arkkitehtiin.

Esitin hänelle useita erilaisia vaihtoehtoja parkkitalon värimaailmaksi. Näistä hän sitten yhteistyössä kanssani valitsi yhden, joka esiteltiin edelleen tilaajalle ja rakentajalle, jotka hyväksyivät ehdotukseni. Värimaailman ideana on Keskustorin maanpäällinen ympäristö. Parkkitalon seinien värit toistavat maanpäällisten rakennusten tunnelmaa, antaen näin ollen tunteen siitä, ettei tilan käyttäjä ole maanalaisessa luolassa. Siniset ja vihreät palkit symboloivat ympäröiviä vesiä ja puustoa."

Valokuvat: Marketta Mäkinen

4. Ympäristötaide

4.1. Yleistä

Ympäristötaide on nuori taiteen laji, jonka määrittely on vaihtelevaa. Ympäristötaiteen säätiö määrittelee käsitettä kattavasti kotisivuillaan näin:

"Ympäristötaide on avointa taiteen tekemisen eri menetelmille. Se alleviivaa omaa välitöntä ympäristöään, syntyy ja toimii sen kanssa vuorovaikutuksessa, joko pysyvästi tai tilapäisesti. Ympäristötaiteen perusluonteeseen kuuluu aina julkisuus.

Yleisesti ympäristötaiteella tarkoitetaan joko rakennettuun kulttuuriympäristöön tai luonnon ympäristöön tehtyä taidetta. Ympäristötaideteos voi toimia itsenäisenä - jopa funktionaalisena - objektina tai se voi olla teko, tapahtuma tai prosessi. Ympäristötaide on käsitteenä monenlaisten taideilmiöiden yhteinen nimittäjä; sitä voidaan täsmentää erilaisin alakäsittein kuten julkinen taide, maataide, kaupunkitaide, tilataide, yhteisötaide jne. Laajassa mielessä ympäristötaidetta on myös rakennetun ympäristön ja maiseman arkkitehtuuri. Ympäristötaide syntyi nykyisessä merkityksessään 1950-1960-lukujen taitteessa Yhdysvalloissa ja Euroopassa. Minimalismi ja käsitetaide laajensivat taiteen kentän koskemaan myös ympäristöä ja sen muokkaamista: taide siirrettiin konkreettisesti ulos, pois galleria- ja museotiloista, usein kauas "luontoon".

Suomessa varhaisimmat esimerkit ovat 1970-luvun alusta: performanssi-, tila- ja maataide esittelivät ympäristötaidetta enemmän tekoina kuin fyysisinä objekteina. 1980-luvulla pohdittiin tilan ja teoksen suhdetta ja 1990- ja 2000 -luvuilla uudet muodolliset painotukset ovat muokanneet ja laajentaneet käsitettä. Ympäristötaide elää ja muuttuu ensisijaisesti taiteen kentän muutosten mukaisesti.

Ympäristötaidetta Suomessa toteuttavat ja tuottavat taiteilijat ja erilaiset yhteisöt, yhdessä ja erikseen. Taiteilijalähtöiset hankkeet ovat usein tilapäisiä ja lyhytkestoisia tapahtumia ja prosesseja, usein jonkun laajemman taidetapahtuman yhteydessä, mutta myös itsenäisinä kokonaisuuksina. Museoiden ja kuntien kulttuuri-toimien toimialaan ympäristötaideteokset kuuluvat yhä useammin, ne toteutuvat sekä näyttelyinä ja projekteina että pysyvinä teoksina. Enenevässä määrin taide on mukana julkisen rakentamisen hankkeissa suunnittelun alkuvaiheista alkaen." www.yts.fi

R.. Gryta: Kivikirjasto, 2002, Tampereen jugendtori. Tampereen kaupungin kokoelmat.

Kuva: M-L.T.

Ympäristötaidetta voimme löytää yllättävistä paikoista, vedestä ja maalta, kaivonkansista kaduilta tai moottoritien varrelta. Ympäristötaide voi olla myös pilattujen näkymien maisemointia. Ympäristötaiteen materiaaleiksi luontuvat hyvin paikan omat elementit; kallio, maaperä ja -lajit, kasvit, vesi ja valo.

4.2. Ympäristötaide, maisemasuunnittelu ja ympäristöestetiikka

Maisema ympärillämme elää vihrein viivoin, kumpuilee mäkisenä, kohoaa kallioina ja virtaa vetenä, on muokkaamaamme taikka villiä.

Ihminen on täyttänyt maan. Ihmisen koskemattomia seutuja tai pilaamattomia maita ei paljon ole. Maisemaa ei muokkaa yksi tietty tekijä, vaan suuri kollektiivi.

Diana Balmorali päätyy esseessään "Muutos - maisemamanifesti" (Sepänmaa 1994) siihen tulokseen, että: "Nykyinen tietomme luonnosta näyttää meille jatkuvasti muuttuvan kohteen, johon ihmisen toiminta syvällisellä tavalla vaikuttaa ja jonka erottamaton osa me olemme. **Maiseman on ilmaistava tätä uutta, muuttuvaa luontoa, johon mekin kuulumme.**" (lih. toim.)

Taide on osa ihmisen jättämää jälkeä maisemaan, jonka merkitys urbaanissa ympäristössä korostuu.

Maisemasuunnittelun osa-alueita ovat puutarha-arkkitehtuuri, puutarhataide ja pihasuunnittelu. Ne voivat itsessään olla taidetta, niihin voidaan sisällyttää taidetta tai niitä voidaan käyttää kuvataiteen tapaan, itse lajille epätyypillisesti, totutusta poikkeavasti, uudella lailla. Myös kaupungit ovat osa maisemakuvaa, mutta esimerkiksi Tampereen kaupungin palkkalistoilla ei ole maisema-arkkitehtia.

Suomalaiset esikaupungit ovat pääsääntöisesti ns. metsälähiöitä. Luonto asutuksen liepeillä on kaunista, mutta talot nousevat pystymetsästä ilman inhimillisen kulttuurin vyöhykettä, mikä sitoisi elementtiasunnot luontoon. Arkkitehtoninen tilahierarkia on jäänyt aikanaan luomatta.

Maisema on laaja käsite, jonka alle voidaan sijoittaa kaikki ympäristössämme. Toinen samanlainen on ympäristöestetiikka. Sana ei arvota; kaikki havaitsemamme on ympäristömme estetiikkaa. Sen kvalitatiivisuus on taas kokonaan toinen asia.

Yrjö Sepänmaa kirjoittaa aiheesta näin: "Ympäristöestetiikka? Ympäristöfilosofian kauneuteen keskittyvän osan nimeksi termi on jo vakiintunut, vaikkakin vielä suhteellisen uusi. Edelleen puhutaan myös luonnon- ja maisemaestetiikasta. Jälkimmäisiä on kuitenkin parempi pitää enää alalajeina: luonnonestetiikka käsittelee luonnontilaista tai sitä lähellä olevaa villiä ympäristöä, maisemaestetiikka suuria kokonaisuuksia, jopa kaupunkoja, erityisesti visuaaliselta kannalta. Mukaan kuuluvat pienetkin yksiköt - kasvit ja eläimet sekä esimerkiksi muotoilun tuottamat käyttöesineet.

Ympäristöestetiikka kattaa sekä luonnontilan että ihmisen muokkaaman ja tekemän; se kattaa myös sellaisten taiteenlajien kuin arkkitehtuurin ja ympäristötaiteen teokset. Ympäristö on laajentunut nopeasti erilaisiksi tekoympäristöiksi, olivatpa ne sitten huvipuistoja, ostoskeskuksia tai virtuaalitodellisuutta. Tämä moniulotteinen maailma on ympäristöestetiikan kohteena. Mutta kohde edellyttää tekijää tai valitsijaa, samoin vastaanottajaa. Koko institutionaalinen järjestelmä, eivät vain varsinaiset teokset, kuuluu ympäristöestetiikalle."

4.3. Maataide

Kuvataiteilija *Marketta Mäkinen* kertoo maaveistoksensa ”Jag har funnits nära dig 3000 år” synnystä seuraavasti:

"1990-luvun alussa suunniteltiin Ruotsissa Nyköpingissä uuden asuinalueen, Nya Nyköpingin, rakentamista kaupungin laitamille. Tälle alueelle tulisi kymmenen vuoden aikana 5000 asuntoa.

Taiteilijat otettiin mukaan projektiin jo suunnitteluvaiheessa. Paikallinen kulttuurityönvälitys oli rahoittajana projektissa, jossa oli mukana 12 taiteilijaa. Projekti oli lähinnä kokeilu, joka avaisi keskustelun taiteen ja taiteilijoiden osuudesta asuinalueen kehittämisessä ja visuaalisessa hahmottamisessa.

Taiteilijoille kerrottiin kaupungin historiasta, elinkeinoelämästä, projektin sisällöstä, alueen arkkitehtonisesta suunnittelusta ja annettiin kaikkea muuta suunnitteluun tarvittavaa tietoa. Kaikki tämä informaatio lähtökohdanaan taiteilijat alkoivat ideoida taiteellista konseptiaan valitsemaansa paikkaan tai rakennukseen.

Minun lähtökohtani oli luoda taideteos puistoon. Toimin läheisessä yhteistyössä maisema-arkkitehdin kanssa. Yhdessä valitsimme paikan maaveistokselle.

Teokseni konsepti tuli n. 3000 vuotta vanhoista kalliokaiverruksista, jotka oli löydetty Nyköpingissä 1980-luvun alussa. Nämä kaiverrukset olivat täysin erilaisia kuin mitä olin koskaan ennen nähnyt. Ne olivat miltei täysin abstrakteja, ei selvästi metsästäjiä tai laivoja esittäviä, niillä oli myös hyvin paljon yhtäläisyyttä aikaisemmissa taide-teoksissani käyttämäni muotokieleen.

Valitsin lähtökohdaksi kaiverruksen, mikä muistutti kasvoja. Tämä symboloi Nyköpingin ensimmäisiä asukkaita. Kalliopiirrookset ovat varsinaisen Nyköpingin puolella, ja näin ollen tämä valtavan suuri kasvonmuotoinen maaveistos muistuttaa Nya Nyköpingin asukkaita kaupungin historiasta sekä yhdistää nämä kaksi kaupungin osaa toisiinsa.

Maaveistoksen ideana oli toimia lasten leikkipaikkana ja eräänlaisena hiljentymispaikkana, jossa voi nauttia kauniista ilmasta ja katsella meren lahdella olevia veneitä ja surfaajia.

Taiteilijoilla oli mahdollisuus myydä teoksensa alueen rakennuttajalle. Minun kohdallani tämä prosessi kesti kolme vuotta, ja olin ainoa ryhmän taiteilijoista, jonka teosidea ostettiin.

Maaveistos on 20 x 25 x 1 m kooltaan. Teos rakennettiin pienoismallini ja piirustusteni mukaan. Näissä mi-
nulla oli läheinen yhteistyö paikallisen puistoyksikön kanssa, erityisesti määriteltäessä vallin kaltevuutta
niin, että sen nurmipinta voitiin helposti leikata ruohonleikkuutraktorilla.

Maaveistoksen rakentamisesta huolehti Nyköpingin kaupunki, minä olin läsnä paikalla valvomassa, että
muoto tuli oikein. Alue salaojitettiin ja n.1 metriä korkea valli rakennettiin kerroksittain karkeammasta mate-
riaalista hienompaan, viimeisenä kerroksena oli rullattava nurmikko.

Teoksesta ei ole ilmakuvaa, mistä se hahmottuisi parhaiten.

Yhteistyö tilaajan, arkkitehdin ja rakentajien kanssa sujui hyvin ja oli todella antoisaa."

Valokuvat: Marketta Mäkinen

4.4. Pihasuunnittelu ja ekologia

Kestävän kehityksen ympäristötaide sisältää tietenkin ekologisen ajattelun ulottuvuuden. Valtiotieteen tohtori *Marketta Horn* Suomi-neito yhteisöstä kirjoittaa seuraavasti perma-kulttuuriin (Permanent Culture) kuulu-
vasta ekologisesta ajattelusta:

Syötävä ympäristö (Kestävä asuin ympäristö tuottaa myös ravintoa)

"Minkälaiseksi kuvittelemmekaan elämää paratiisissa? Makaamme puun alla ja ruoka tippuu suoraan suu-
humme? Jotain tämän kaltaista Edenin puutarhaa pyritään luomaan maan päälle permakulttuurin periaatteil-
la.

Vuonna 1974 David Holmgren valmisti Tasmanian yliopistossa Australiassa seminaarityön monokulttuurin
vaihtoehdoksi. Työtä ei hyväksytty, mutta hänen professorinsa Bill Mollison innostui kokonaisvaltaisesta
ajattelusta ja miehet alkoivat yhdessä kehittää teoriaa lähes kyberneettisestä eli itse itseään täydentävästä
asuin ympäristöstä. Maailman muuttaminen on aloitettava itsestä ja omasta lähiyhteisöstä. Voimavarojen mu-
kaan periaatetta voi laajentaa, mutta aina on säilytettävä ihmisen mitta.

Mollison alkoi kehittää perusajatusta ja pian ilmestyi kehys monikulttuurisuuteen ja perennoihin perustuva
viljelymenetelmä. Permakulttuuripuutarhaa voi kutsua minimalistin puutarhaksi - perennoja, itsesiementäviä
kasveja, villikasveja - eli kasveja, jotka vaativat vähän työtä. Jokaisella puutarhan elementillä on oma funkti-
onsa. Opiskelijat oppivat suunnittelemaan maisemaan, puutarhaan ja parvekkeelle sopivan intensiivisen ja

kauniin miljöön. Bill Mollison sai vuonna 1981 vaihtoehtoisen Nobel-palkinnon. Permakulttuuriverkostoja, kursseja, lehtiä ja kirjoja on levinnyt joka puolelle planeettaamme. Kolmannessa maailmassa (tai kuten permakielellä kutsutaan: kaksikolmasosa maailmassa) on saatu yhtä huimia tuloksia kuin lontoolaisen rivitalon puutarhassa. Permakulttuuri (© Permaculture - Permanent Agriculture - Permanent Culture) tarkoittaa paikallisyhteisöä, jossa ilmasto, maa, eläimet, ihmiset ja asunnot elävät sopusoinnussa. Se luo ihmisen ja luonnon välille harmonisen yhteyden, jossa ruoka, energia, asuminen ja myös ei-materiaaliset tarpeet muodostavat tasapainoisen kokonaisuuden.

Pienen planeettamme hiilidioksidipäästöjä täytyy vähentää 85 %. Tähän ei päästä, ellei kuljettamista lopeteta. Aine on paikallista, henki globaalia. Kestokulttuurin ensimmäinen ja suurin yhteinen nimittäjä onkin ruoan ja lämmön omavaraisuus. Jokaisen on kasvatettava oma ruokansa. Viktorianiset nurmikäntä ja koristepuut ihmisten asumusten ympärillä tuovat mieleen tinasotilaiden leikkikentän. Ei järkevä ihminen kasvata ja kultivoi viikosta toiseen pelkästään esteettistä nautintoa, kun hän tietää, että maapallon uusiutumiskyky on rajallinen. Tuoreen tomaatin tai viinirypäleen rahtaaminen maanärestä toiseen on ekologisesti mieletöntä. Kun pohjolassa on pimeä aika, syödään lanttua ja porkkanaa - ei silloin mennä Lidliin ostamaan persiljaa saatikka mandariinia.

Kaupunkimainen permakulttuuri perustuu siihen, että kaupunkikodissakin voi kasvattaa ruokaa. Siitä on arvaamattoman paljon etua:

- henkinen ja fyysinen ilo
- kuljetukset vähenevät
- ilma puhdistuu
- ympäristö kaunistuu
- sosiaalisuus kehittyy

Kasvata itse oma ruokasi! - pitäisi olla kaikista käskyistä ensimmäinen.

Mollison antaa ohjeita, miten suunnitella ruoka, energia, suoja, materiaalit ja ei-materiaaliset tarpeet - ja näitä tukevat sosiaaliset ja ja taloudelliset järjestelmät. Hän on kehitellyt tarkkoja laskelmia, miten käyttää raaka-aineita ja tyydyttää tarpeita, kehittää järjestelmiä, jotka kestävät sukupolvelta toiselle. Filosofisena periaatteena on yhteinen rytmi ensinnäkin luonnon kanssa ja toiseksi ihmisten välillä. Ihminen suunnittelee arkipäivänsä luonnon rytmiin, ei mekaaniseen kello- ja kalenterirytmiiin. Permakulttuurissa omavaraisuus ei tarkoita valtiollista omavaraisuutta, vaan henkilökohtaista omavaraisuutta. Aasukkaat eivät halua olla enää osa ongelmaa vaan osa ratkaisua ihmisten välillä.

Marjapensaat kasvavat kerrostalojenkin pihdoilla. Kuvan mustaviinimarjapensaat löytyvät Annalasta, Kaukajärveltä. Parvekkeillakin voidaan kasvattaa yrttien lisäksi jopa monivuotisia kasveja, kuten korkeaan runkoon vartettuja ns. marjapuita. Omenapuustakin on uutuus, pilarimuoto, joka kasvaa kapeana pylväänä vain pari metriä korkeaksi. (Vainio, Vihreä on kotikyläni) Valokuva: Torniainen

Monet perennat ja yrtit antavat ravintoa ympäri vuoden ja liljat puhdistavat formaldehydiä huoneilmasta.

Permakulttuuri on käytännöllinen, tuottava ja antoisa tapa vähentää luontoa tyhjentävää toimintaa. Teoria antaa käytännön ohjeita niin kaupunkiparvekkeen viljelymahdollisuuksista että kaupallisen maatilan hoidosta, kestävästä ajattelusta kaupunkiin ja erämaahan. Permakulttuurin **ensimmäisenä johtoajatuksena** on ruoan ja energian omatuotanto sekä luontoystävällinen asumis- ja elämämuoto.

Permakulttuurissa suunnitellaan tietoisesti, kestävästi ja yhteistyössä ihmisen ja luonnon kanssa. Toimitaan luonnon kanssa, ei sitä vastaan. Teoria opettaa käyttämään hyväksi luonnollisia järjestelmiä tuottavasti. Oppi perustuu tarkkailuun, havainnointiin ja muistiinpanoihin siitä, mitä on koettu - mistä nousee kylmä tuuli, mitkä paikat kevätaurinko ensimmäiseksi sulattaa, missä asukkaat parhaiten viihtyvät. Uskotaan, että ilman pysyvää maanviljelystä ei ole pysyvää yhteiskuntajärjestelmää. Ongelmaa ei nähdä pahan kiusauksena, vaan osana ratkaisua. Isoa kiveä pihasta ei tarvitse siirtää, vaan sen ympärille kylvetään paljon lämpöä vaativia kasveja.

Toinen johtoajatus on tietoinen suunnittelu. Arkielämää tarkastellaan ensin vuoden kierron ajan. Sitten se jaetaan vyöhykkeisiin ja sektoreihin. Ensimmäiseen vyöhykkeeseen kuuluu kaikki, mitä päivittäin tarvitaan, esim. yrttimaa, kompostikäymälät. Ja viimeiseen eli seitsemänteen vyöhykkeeseen aarniometsä. Kun talo rakennetaan tai saneerataan, lasketaan aivan konkreettisesti ne askeleet, joita emännän ja isännän on päivittäin otettava. Kukkapenkki portaiden edessä, saatikka viherkasvit ikkunalla on kauhistus. Lähiympäristön on oltava kaunis, mutta ei ravinnoksi kelpaamaton.

Kolmas erityispiirre permakulttuurissa on työn minimointi: maksimaalinen hyöty minimaalisesta toiminnasta. Kuinka paljon perheenemännät kuuraavat ja isännät puhdistavat pihamaita. Talvella käyskään riittää tampattu polku, sitä ei tarvitse traktorilla ajella. Keittiö ja v suunnitellaan siten, että laskutila on siinä, missä se on järkevintä ja vasta sitten siitä yritetään tehdä mahdollisimman esteettinen.

Arkielämässä mitään ei suunnitella yhden kortin varaan, vaan jokaisella perusosalla on monta merkitystä. Vieraisa käynti ei voi kaataa lapsiperheen kokonaisuutta. Öljypolttimen rikkoutuminen ei paukkupakkasilakaan tee elämää kodissa sietämättömäksi. Permakulttuurin mukaisia urheilumuotoja ovat kävely, pyöräily ja puutarhanhoito, koska ne toteuttavat monia päämääriä samaan aikaan.

Permakulttuurisen elämänmuodon paras toteuttamismalli näkyy ekokylässä. Määritelmän mukaan ekokylä on 70 - 200 ihmisen yhteisö. Yhteisön rakentamisessa voi toteuttaa useita ekonomisia ja ekologisia haasteita: leipomo, vaihtotori, korjaamo, vapaa-ajan palveluja, - 20 perheen yhteinen uima-allas, sauna, valokopiokone, tietokone, pikkubussi, pesula. Niitä teknisiä koneita, joita tarvitaan vain harvoin, voidaan hankkia yhdessä. Laajennutaan niin hitaasti, että jokainen löytää paikkansa ennen kuin seuraava tulee. Aloita omasta kodista.

Permakulttuuri ei ole perinteinen vallankumouksellinen teoria. Siinä on perusperiaatteet, joita jokainen voi soveltaa omassa asuinympäristössään hyvinkin eri lailla. Tavallisesti annetaan ohjeeksi: tarkkaile, mitä tulee sisään ja mitä lähtee ulos: ihmiset, energia, vesi, ruoka, jätteet, vaatteet, materiaalit, kalusteet.

Taloudellinen kasvu on hyvä määrättyyn rajaan asti, mutta sen jälkeen se on kuin syöpäsolu, joka kasvaa itsestään.

Yksinkertaiset elintavat ja vapaa-ajanviettotavat vaativat vähemmän rahaa ja vähemmän aikaa. Permakulttuuri tuo tähän sen lisän, että tuottaminen on yhä helpompaa, tieteellisempää ja kokonaisvaltaisempaa. Omavaraisessa yhteisössä elävä ihminen jaksaa tuottaa muutakin kuin elintarvikkeita ja kulutustarvikkeita. Hänelle jää aikaa henkiseen kehittymiseen. Ne eivät kuluta luontoa eivätkä ihmistä.

Kukapa tämän paratiisin suunnittelisi minulle?"

Palstaviljelijän sielunruokaa. Kaukajärvi, Tampere.

Valokuva: Torniainen

4.5. Valaistus ja valotaide

Marja-Liisa Torniainen

Asuinalueidemme valaistus tällä kaamosmasennuksista kärsivällä pohjoisella pallonpuoliskolla on tärkeä. Se on tärkeä käytännöllisesti, se on turvatekijä ja se on esteettinen tekijä. Se voi olla myös kaiken edellä mainitun lisäksi ja samaan aikaankin - taideteos.

Tülay Schakir ja *Tomi Humalisto* kirjoittavat valaistuksen ja valotaiteen eroista. Elämä on arvokasta, mutta kaikki ei ole taidetta. Eikä tarvitse olla.

Kommentti valotaiteesta julkisena taiteena

"Olemme taitelijoina ja valon ammattilaisina ilahtuneita laajentuneesta kiinnostuksesta valon käyttämiseen taiteessa ja ympäristön laadun parantamisessa. Prosentti-rahoitusta voidaan hyvin kohdentaa myös valotilallisten teosten valmistamiseen. Kustannuksista osa aiheutuu julkisen sijoituspaikan edellyttämistä laadun, turvallisuuden ja kestävyysmaksimoimisesta. Julkisille paikoille räätälöidyt valotaideteokset saattavat käyttää esimerkiksi optisesti korkeatasoisia linsskejä tai optiikkaa, tietokonepohjaisia ohjausjärjestelmiä, hologrammeja, sään ja ilkvallan kestäviä valonlähteitä sekä sähköturvallisuusratkaisuja. Koska teokset edellyttävät joskus uusien optis-teknisten ratkaisujen kehittämistä, tarvitaan myös joissain tapauksissa prototyyppien valmistamista.

Taiteen tekemisellä ja suunnitteluammateilla on se perustavaa laatua oleva ero, että valaistussuunnittelu pyrkii täyttämään ennalta ulkoapäin asetetut reunaehdot taiteen määrittäessä lähtökohtansa itse. Emme

väitä, että suunnittelijat eivät voi olla taiteilijoita. Monet tekevät kumpaakin. Oleellista onkin tarkastella itse teosta ja sen laadun kriteerejä.

Innostus valoa kohtaan on johtanut populaariin huolettomuuteen valosta puhuttaessa. Valoa käytetään eri yhteyksissä eri lähtökohdista, mikä tarkoittaa, että valon laatua tulisi myös tarkastella kulloisenkin kontekstin kautta. Kiteyttäen voisi sanoa, että valaistussuunnittelu ja valolla leikkiminen ei ole automaattisesti taidetta, mutta on taideteoksia, jotka perustuvat valon käyttämiselle. Olemme valitettavan usein törmänneet hurmioituneeseen tai mystiikkaa ihannoivaan retoriikkaan valosta. Samoin kohtaamme valoteoksia, jotka eivät kestä kriittisempää tarkastelua taiteen näkökulmasta.

Taiteen ei tarvitse olla helppoa, eikä riskitöntä. Siksi se eroaakin suunnittelusta myös ensisijaisella hyödyttömyydellään. Vaikka taiteilijallakin on huolensa toimeentulostaan, pyrkii suunnittelija ensisijaisesti pyörittämään firmaansa tulosvastuullisesti. Taiteilijan ensisijainen huoli on kuitenkin työ ja työskentely itse. Toisaalta nykysuuntaus on selkeästi pakottamassa taiteilijoita kohti yksityisyrittämisen maailmaa ja sitä kautta kohti suunnittelijan mallia. Onko taiteilijan oltava alihankkija-yrittäjä toteuttaakseen julkisia taideteoksia?

Julkisen taiteen ja ympäristötaiteen yhteydessä voi nostaa keskusteltavaksi, miten monet turvallisuuden ja säännöstöihin ja ohjeistuksiin liittyvät ehdot voivat sallia taideteosten syntymisen. Voimmeko rehellisesti puhua silloin taiteesta? Eikö ympäristön parantaminen ja piristäminen valoa käyttävien ratkaisujen avulla ole itsessään riittävän arvokasta? Elämysten ei tarvitse olla välttämättä taidetta. Rakennuksien tai puistojen ulkovalaisut eivät täytä automaattisesti taiteen kriteerejä. On pidettävä mielessä, että taiteeksi nimeämiseen ei riitä värien käyttäminen, koristeellisuus tai mahtipontisen selityksen antaminen."

Jokapäiväisessä valaistuksessa on suuresti parantamisen varaa. Pelkästään hyvin suunniteltu valaistus lisääsi asuinalueiden viihtyisyyttä huomattavasti. Aiheeseen on perehtynyt valaistuksistaan monia palkintoja kerännyt Roope Siirainen, joka on tehnyt liitteenä (liite 1.) olevan selvityksen tamperelaisen lähiön valaistuksesta.

Roope Siirainen: Tesomajärven ulkoilualueen valaistusehdotus

4.6. Tilapäistaide

Marja-Liisa Torniainen

Teos ja valokuvat siitä: Päivi Hellman

Taideteos voidaan tehdä tarkoituksella tilapäiseksi. Nykyaiteella usein onkin tilapäinen luonne. Halutaan sanoa jotain, kommentoida, näyttää. Se riittää. Teoksen ikää ei oletetakaan pitkäksi. Tavallisen gallerianäytelynykin teokset voivat olla tilapäisiä ja toimia vain siinä nimenomaisessa ympäristössä.

Jokin epäesteettinen alue voidaan maisemoida tai kaunistaa väliaikaisella ratkaisulla. Tampereen Taiteilijaseuran kesänäyttelyn ajaksi vuonna 2002 Päivi Hellman kaunisti vanhaa pelti-ikkunaista Mäntinrannan tiili-kiinteistöä maalatuista pajun oksista kudotuilla kaihtimilla. Ympäristötaiteen kategoriaan kuuluvat teokset ovat monasti rajoitetun ajan eläviä taikka muuttuvia.

Kesänäyttelyitä kohoaa Suomessa joka notkoon ja laaksoon kesäisin, mutta monen esikaupunkialueen ympäristökin soveltuisi taiteen esittelyyn, etenkin kesäisin. Talvisin paikalliset taidekoulut voisivat luoda ehkä unohtumattomia elämyksiä esikaupunkialueiden lapsille lumiveistospuistoilla taikka pimeään aikaan hyvin sopivilla valotaide-esityksillä.

Viedäänkö taidetta median huomioitavaksi vaiko todelliseen taiteen tarpeeseen? Mikä on taiteen paikka? Martti Aihan runonlaulajan muistomerkki, suuri luonnonkivi värillisin lasiupotuksin, sijaitsee itäsuomalaisessa metsässä.

Taidetta vailla.

Valokuva: Torniainen

4.7. Yhteisötaide

Jonna Pohjalainen, kuvataiteilija, yhteisötaiteilija

Tarvitseeko taiteilija yhteisön vai toisinpäin? Mikä ihmeen Lähiötaiteilija?

Olen pitkään ajatellut kirjoittaa yhteisötaiteilijan työstäni, jota ei vielä tunneta hyvin Suomessa, vaikkakin sitä on tehty jo vuodesta 1996.

Aloitin Myllypuron lähiötaiteilijana Helsingin kaupungin Lähiöprojektissa 1996. Lähiötaiteilijan toivottiin toimivan kaupungin eri virastojen: kulttuuriasiainkeskuksen, sosiaaliviraston, liikuntaviraston ja kiinteistöviraston palkkaamien lähiötyöntekijöiden kanssa yhteistyössä. Tällä ”moniammatillisella” tiimillä oli yhteiset tavoitteet: asukkaiden aktivoiminen, syrjäytymisen ennaltaehkäisy ja peruskorjaus, parannusrakentaminen. Taiteilijat olivat ainoita, jotka eivät vastaavaa työtä aikaisemmin olleet tehneet. Ensimmäinen yhteinen moniammatillinen tiimikokous käsitteli Myllypuropäivää. Istuin hiljaa ja katselin kokouksen edistymistä. Paikka lavoineen, kirpputori, juontajat, haitarinsoitto, kahvit ja pullat saatiin järjestykseen. Kokouksen lopulla joku katsoi minuun päin ja kysyi, mitä se taiteilija sitten tekee? Ennen kuin ehdin avata suuni, kuulin erään tiimityöntekijän vastauksen, jossa ehdotettiin minun piirtävän mustalla tussilla järjestysmiehen kuvan valkoisiin lakanasuikaleisiin.

Lähiötaiteilijan Kokeellinen Taidelaboratorio

En tiennyt mihin ryhdyin. Ateljeena oli Myllypuron lähiö, repussa kyniä ja paperia ja kattona taivas. Kokosin ihmisiä yhteen ja aloitin ”Taide lähemmäksi” ihmistä vuoropuhelun. Yhteisellä tiedoilla ja taidoilla synnytettiin monenlaisia ympäristö-, tilataideteoksia ja performansseja. Myllypuron lähiöasema muutti lähemmäksi ostoskeskusta ja Alakiventiellä sijaitseva tila jäi tyhjilleen. Vanhasta Lähiöasemasta tuli Lähiötaidetila Feeniks. Annoin asukkaiden vapaasti tulla ja mennä. Jotkut tulivat kahville, joku halusi soittaa puhelun, joku ei tiennyt mitä tekisi, joku halusi maalata jne. Tilasta syntyi kokeellinen ”Taidelaboratorio”.

Myllypuron Montussa toimineessa ruoanjakopisteessä on viime vuosina jaettu ilmaista ruokaa yli 800 kassilista viikossa. Myllypuron kirkon diakoni Liisa Kuivanen kertoi, että heidän vuokrasopimuksensa Montussa irtisanottiin ja se päättyy tammikuun lopulla. Hän ehdotti minulle, että suunnittelisin heille jotain. Aloin heti töihin ja sainkin ostoskeskuksen hallitukselta luvan esittää performanssin Taika: taidetta kaikille. Lounas 29.1.1999. En maininnut, että yleisö joka osallistuu teokseen on juuri samainen Montun porukka, joille he olivat hädän antaneet. Asetimme ostoskeskukseen 25m pitkän valkean pöydän ja sen keskelle leipäpyramidin. Kirkon vapaaehtoistyöntekijät valmistivat maukkaan keiton ja voileipiä. Puimme valkeat ja punaiset kaavut päällemme Montussa ja lähdimme pikkuhiljaa valumaan kohti ostoskeskusta. Ensimmäisenä tuli Faarao Paragon I, Feeniksin Tapio Nevakoski, joka edusti kaikkia niitä taiteilijoita joilla ei ole mahdollisuutta kunnollisiin työ- ja asumistiloihin. Paragon I syntyi haaveesta saada tiloja taiteilijoille ja käsityöläisille Paragon-tehdasrakennuksesta Myllypurosta. Saavuttuamme ostoskeskukseen pakkasta oli 30 celsiusta. Kaikille annettiin soppaa ja leipää. Ilkka Lahden musiikin soidessa keräännyimme valkean pöydän ääreen syömään. Annoin ruokailijoille mustia tusseja pyysin heitä lähdettyään riisumaan kaavun ja kirjoittamaan toiveensa valkeaan liinaan. Liina tuli täyteen toiveita: ”työtä, ruokaa, asuntoja, kiitoksia...”

Taide lähemmäksi arkea

Yhteisötaide kuvataiteen kentässä ei sinällään ole mikään uusi asia. Kansakoulunopettajat ja kyläaktiivit, joskus ns. ”kylähullut” ovat huolehtineet paikallisista kulttuuritarjonnasta ja yhteistapahtumista. Kuvantekijät ovat mielessämme pelkästään yksin puurtajia. Näin ei kuitenkaan tarvitse olla. Vuorovaikutteinen yhteisötaide tarjoaa asukkaalle kokemuksen taideprosessista. Taideteoksia suunnitellaan yhdessä julkisiin tiloihin, yhteisiin olohuoneisiimme: sairaaloihin, vanhustenpalvelutaloihin tai vaikkapa yksinäisten miesten asuntoloihin. Materiaaleina käytetään perinteisiä taidemateriaaleja, kierrätysmateriaaleja, luonnonmateriaaleja ja valoa. Tavanomaisiin kyläjuhliin verrattuna ero on siinä että pyritään tuomaan taide osaksi ihmisen arkea. Yhteisötaiteella tavoitetaan myös sellaiset ihmiset, joiden elämään taide ei ensisijaisesti kuulu. Taiteilija ja asukkaat toimivat ns. kisälliperiaatteella, joissa eri ammattien vuorovaikutus muodostuu hedelmälliseksi taideteokseksi. Taiteen lisäksi keskeistä on oman asuinalueen arvostus ja ympäristön imagon kohotus yhteisötaiteen keinoin. Taide ei lähde ulos galleriasta ainoastaan kadulle ja kaupunkitilaan. Asukkaat osallistuvat taiteen tekemiseen ammattitaiteilijan kanssa. Oman asuinalueen havainnointi selkeytyy ja saa uuden sisällön. Prosessin merkitys korostuu, mutta taiteilijalla on kuitenkin lopullinen vastuu teoksen lopputuloksesta. Asukkaista on tullut taiteentekijöitä ja samalla omaan arkeensa kantaaottavia vaikuttajia. Tämä ei suinkaan vähennä taiteilijan arvoa, vaan ilman ohjausta ei näitä teoksia syntyisi.

Yhteisötaide pysyvän taiteen metodina

Yhteisötaiteilijan toivotaan usein korjaavan toisten jälkiä; ikävän näköisiä ja tai muuten vaan sotkettuja paikkoja. Usein yhteisötaideteokset on ohimeneviä tilapäisiä ”instant” teoksia, performansseja tai valotaide-teoksia. Teoksien tarkoitus on herätellä ja tuoda tilapäistä mielihyvää esim. joulun odotukseen. Parhaimmillaan yhteisötaide tähtää pysyvämpään lopputulokseen. Varhaisessa ympäristön suunnittelussa ja

Jonna Pohjolainen: Koti taidelaboratoriona, Myllypuro, Helsinki.

viimeistään korjausrakentamisen yhteydessä olisi taiteilijan hyödyntämisellä kokonaisuuden kannalta merkittävä vaikutus. Samalla taiteilija pohtii miten asukkaat olisivat parhaimmillaan taideprosessissa mukana. Yhteisötaiteen keinoin ympäristötaide on konkreettinen tapa nostaa esiin alueen arvoja, katsoa omaa elinympä-

ristöä uudesta näkökulmasta ja kiinnostua siihen vaikuttamisesta. Ihmiset voivat vaikuttaa minkälaista taidetta heidän kotipihalleen tuotetaan. Pienet lapsemmekin tarkkailevat päivittäin ympäristöä kodin ja päiväkodin välillä. Lapsi erottaa kauniin rumasta. Kauneuden tuominen rakennettuun ympäristöön on yhtä tärkeää kuin ruoka ja juoma. Se vaikuttaa mieleen ja sitä kautta koko ihmiseen.

Sosiaalinen veistäminen ja näkymätön sosiaalityö

Taiteilijoita on paljon työttömänä ja taiteilijoiden työllistäminen yhteisötaideprojekteihin edesauttaa osaltaan myös ammattitaiteilijoiden tilannetta. Voisivatko taideoppilaitokset perustaa erillisen yhteisötaidelinjan? Yhteisötaiteella on myös merkittävää sosiaalinen vaikutus - näkymätön sosiaalityö. Voidaankin ajatella että syntyisi parityöskentelyä taiteilijan ja sosiaalityöntekijän kanssa. Perinteinen sosiaaliviraston kerhotoiminta korvattaisiin laadukkaammalla panostuksella ja ammatillinen vastuu jakaantuisi tasaisemmin. Yksi merkittävä ongelma tuli eteeni, kun huomasin etteivät ihmiset pelkää kertoa taiteilijalle mitään.

Maailmanparantajan empaattisuus voi viedä mennessään ja työt kasautuvat myös kotiväelle. Pahoinvointi näkyy enemmän yleensä sellaisilla alueilla, joilla kaunistamista tarvitaan.

Peloton ja pelottava Taiteilija

Taiteilija voidaan kokea myös pelottavana; mitähän se nyt keksii. Usein tulee vastaan lause: ei meillä koskaan ole tehty näin! Pelottavinta taiteilijalle on että tämä työ vie mennessään eikä omalle taiteelle jää aikaa. Huomaamattaan on käynnistänyt erilaisia projekteja ja ne täytyykin viedä loppuun. Teokset toteutetaan usein yhteistyössä paikallisten koulujen, nuorisotalojen, päiväkotien, muiden asukastahojen sekä taidekoulujen ja yhteisten kaupunkitapahtumien kanssa. Välttämättä ei aina tarvita olemassa olevaa ”pottia”, vaan rahat haalitaan yhteistyökumppaneiden ja mahdollisten sponsoreiden kesken. Nykyisellään toimimme yhteisötaiteilijoina Urban ohjelma II/Ars East projektissa Kulken kaupunkikulttuuriyksikössä. Tällä hetkellä virallisia yhteisötaiteilijoita on Suomessa kaksi. Toinen yhteisötaiteilija on taidemaalari Martti Kukkonen. Erilaissa tilapäisissä projekteissa työskentelee taiteilijoita samalla tavoin. Mielestäni Musta-Maijan kahvila toiminta Kivinkassa on yhteisötaidetta. Samoin Ritva Harlen Unelma Galleria Jakomäessä. Vastaavanlaista työtä tehdään ainakin Englannissa ja USA:ssa. Tutkijoita tämä työ on kiinnostanut myös kansainvälisesti: Wienin tiedeakatemian Urban Culture Lab, ICE, Austrian Academy of Sciences, kutsui minut ja silloisen vantaalaisen lähiötaiteilijan Eeva-Kaisa Ojan kertomaan työstämme. Suomi on edelläkävijänä palkatessaan yhteisötaiteilijat pidempiaikaiseksi työntekijäksi. Pienetkin ideat puhkeavat kukkaansa ja synnyttävät pikkuhiljaa kokonaisuuden. Tunnen itseni eräänlaiseksi sekatyönaiseksi. Täytyy muistaa, etteivät ihmiset osaa toivoa sellaista, mitä he eivät tunne tai ole entuudestaan nähneet. Yhteisötaiteen malli on hyvä vaihtoehto opetustyölle.

linkkejä, joissa on mm. yhteisötaiteesta: <http://www.hel.fi/lahioprojekti> -

<http://www.taidekoulumaa.fi/>

<http://www.lokumbus.fi/taidekulma>

5. Veistokset ja reliefit

5.1. Yleistä

Marja-Liisa Torniainen

Jukka Vikberg: Lintuparatiisi, Helsingin Arabianranta. Kallioon on pronssiveistoksina kuvattu kaikki Viikin lintulahdella pesineet lintulajit. Valokuva: Leena-Maija Laine. Lähde: Arkkitehti 5/2002

Kalliolle, kukkulalle rakentaa suomalainen talonsa. Suomen peruskallio on maailman vanhin. Kuvanveistäjä Hannu Sirén kantaa huolta sen puolesta; miksi työstetyt kallioprofiilit jätetään vaille huoltoa? Kalliot ovat monumenttejamme, joita tulee suojella. Euroopan neuvosto on allekirjoittanut vuonna 2000 Euroopan maisemasopimuksen, joka koskee sekä

luonnonmaisemia että rakennettuja maisemia. Suomi ja Italia olivat 18 ensimmäisen allekirjoittajamaan joukossa ja Suomi parhaillaan suunnittelee ratifioivansa sen.

Kuvanveistäjä Sirén ehdottaa, että kiinnostavimpien kallioleikkausten kohdalle toteutettaisiin levähdyspaikkoja, joilla voisi tutustua kallioesiintymän historiaan sen syntypaikalla. Hänen mielestään ei koskaan saisi kokonaan hävittää kalliota rakennettavalta paikalta. Se on vahvemman oikeutta ja asettumista luonnon yläpuolelle. Rakentamisessa kalliota tulisi korostaa eikä päinvastoin.

Kallio ennen jääkausia, kallion rakenne ja se syntyhistoriaan liittyvät kalliolustot, kerrokset ja geologiset siirtymät ovat kallion identiteetin kannalta hänestä kiinnostavimpia. Kiven sielu on se, miten me peilaamme omia tuntemuksiamme siihen nähden. (Eija Salmi, Arkkitehti 3/2002)

Veistotaide sanana viittaa menneeseen: veistokset veistettiin puusta, hakattiin kivistä. Kuten tänäänkin, mutta harvemmin. Kolmiulotteisia taideteoksia muotoillaan nykyisin hyvin moninaisista aineksista. Niiden valmistamiseen käytetään lukemattomia erilaisia tekotapoja ja välineitä. Puhutaan jopa ääniveistoksista. Kaivataan jopa jotakin muuta termiä kuvaamaan asiaa.

Tämä sanankäytössä havaittava "sielutieteellisen hitauden eli jatkavaisuuden lain vaikutus" tai "odottavan tarkkaavaisuuden vaatimus" saa ihmisen mieluimmin elämässään, ja taiteessaankin, käyttämään sellaisia malleja, ja sanoja, joihin hän on ennättänyt tottua. (Hirn 1924.)

"Veistos on uudelleenmuotoiltua ainetta (tai aineesta paljastettua muotoa, toim.), jonka massa vie tilasta oman kappaleensa verran tilaa. Kuten vesiastian upotettu kivi syrjäyttää vettä Archimedeiden lain mukaisesti, niin myös veistos reagoi suhteessa sitä ympäröivään tilaan. Veistos on esteettisesti muovatun materian ja tilan suhdetta toisiinsa. Molemmat ammentavat voimaa toisistaan eikä niistä voi puhua puhumatta molemmista. Ne elävät symbioosissa, erottamattomina." (Kalin, 1985)

Eurooppalaisen veistotaiteen värittömyys perustuu erehdykseen: antiikin patsaista olivat värit kuluneet pois ne löydettyäessä. Todellisuudessa ne olivat kuitenkin polykromaattisia, siis monivärisiä.

Brittitaiteilija, juuriltaan intialainen Anish Kapoor teki läpimurtonsa taidemaailmaan väriveistoksilla, joissa muoto ja väri vaikuttavat vahvasti yhdessä. Kain Tapperin viimeisimpiä reliefejä voi tarkastella maalauksinakin.

Kolmiulotteisten teosten materiaali voi periaatteessa olla mikä tahansa. Naisten lukumäärän voimakas kasvu taiteilijakunnassa näkyy esim. tekstiilin ja paperimateriaalin lisääntyneenä käyttönä. Metallit, muovi, betoni, keramiikka ja kaikenlaiset kierrätysmateriaalit käyvät aineksina. Valitun materiaalin on tietenkin sovittava sijoituspaikkaansa ja tarkoitukseensa. Tekstiiliveistos ei voi seistä paikallaan tyvenessä ja myrskyssä satoja vuosia.

Eri kokoisia veistoksia voi sijoittaa ulos ja sisään, pihalle ja puutarhaan. Reliefejä voi käyttää mm. portaikoissa ja talojen julkisivuissa. Veistos voi olla pihasuunnittelun osa vesielementin kera, puron uomaa myötäilevä veistosryhmä - se voi olla maamerkki, muistomerkki tai hautakivi. Pieni onnen amuletti taskussasi. Mitali.

Martti Aiharsa ottaa tilansa Ruoholahdessa.

Valokuva: Tiina Lamminen